MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia

ROCZNIK NAUKOWY MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE
Szczecin 2012

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia

Szczecin 2012

Redaktor naczelny wydawnictw Muzeum Narodowego w Szczecinie
Lech Karwowski

Redakcja naukowa tomu
Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka,
Bartłomiej Rogalski

Redakcja wydawnicza i korekta
Dorota Cyngot

Tłumaczenia na język angielski
Monika Witek

Recenzenci
dr hab. prof. PAN Tadeusz Galiński
prof. dr hab. Marian Rębkowski

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 91 431 52 02
fax (+48) 91 431 52 04

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
Soft Vision

ISSN 0076-5236
© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie i Autorzy

MUZEUM NARODOWE
w Szczecinie

Szczecin 2012

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Marcin Dziewanowski
Głos w sprawie klasyfikacji produktów eksploatacji wiórowej w zespołach świderskich 7
A comment on a classification of the blade exploitation in Swiderian assemblages 29

Aleksandra Górska-Maciałowicz
Starożytne zabytki z doliny rzeki Iny w Suchaniu, pow. stargardzki 31
Ancient artefacts from the Ina valley in Suchań, Stargard Szczeciński County 121

Antoni Porzeziński
Wczesnośredniowieczne groby ciałopalne na cmentarzysku w Cedyni, stanowisko 2 123
The early medieval cremation cemetery in Cedynia (site 2) 163

Piotr Pudło
Ponownie o wczesnośredniowiecznym mieczu wyłowionym z Zalewu Szczecińskiego 165
A re-investigation of an early medieval sword recovered from the Szczecin Lagoon 178

Andrzej Janowski
Wyniki przedwojennych badań na grodzisku w Starogardzie Łobeskim 179
Results of pre-war excavations at a stronghold in Starogard Łobeski 194

Andrzej Janowski
Co odkrył Alfred Rowe na „Diabelskiej Grobli" w Trzebawiu? 195
What did Alfred Rowe find on the "Devilish Causeway" in Trzebawie? 220

Eugeniusz Cnotliwy
Klasztor cystersów w Kołbaczu. Badania archeologiczne w latach 1960-1964 i 1978-1982 221
The Cistercian monastery in Kołbacz. Archaeological excavations in 1960-1964 and 1978-1982 239

Grzegorz J. Brzustowicz, Andrzej Kuczkowski
Gotycka pieczęć rycerska spod Choszczna 241
A gothic knight seal from somewhere around Choszczno 250

Judyta Julia Gładykowska-Rzeczycka, Lidia Cymek, Tomasz Kozłowski, Sławomir Słowiński
Szkielety z ruin klasztoru Franciszkanów w Pyrzycach, woj. zachodniopomorskie. Analiza antropologiczno-paleopatologiczna 251
Skeletons from ruins of the Franciscan monastery in Pyrzyce, West Pomeranian Voivodeship. Anthropological and paleopathological analysis 277

ODKRYCIA
Marcin Dziewanowski
Najnowsze odkrycia z epoki kamienia na stanowisku nr 3 w Chwarstnicy, woj. zachodniopomorskie
Recent findings from the Stone Age at site 3 in Chwarstnica, West Pomeranian Voivodeship 279

Dorota Kozłowska-Skoczka
Sztylet krzemienny z okolic jeziora Miedwie, powiat stargardzki
Flint dagger found in the vicinity of the Miedwie Lake, Stargard Szczeciński County 289

Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski
Wczesnośredniowieczna osada w Kunowie, gm. Kobylanka
Early Medieval settlement from Kunowo, Kobylanka Commune 293

Roman Kamiński
Kafel Hansa Bermana z rynku Starego Miasta w Kamieniu Pomorskim
Hans Berman's stove tile from the Old Town market in Kamień Pomorski 309

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, Michał Kulesza
Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Mielnie (gm. loco) w świetle badań archeologicznych
Transfiguration Church in Mielno (loco commune) in the light of the archaeological research 317

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski
Nieznane krypty w kościele p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Żydowie (gm. Polanów)
Unknown crypts in Church of the Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary in Żydowo (Polanów commune) 357

RECENZJE I OMÓWIENIA

Krzysztof Kowalski
Agnieszka Matuszewska, *Kultura ceramiki sznurowej na Dolnym Nadodrzu*, seria: ARCHAEOLOGIA BIMARIS (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Instytut Prahistorii), Monografie, tom 5, Wydawnictwo Poznańskie, Muzeum Narodowe w Szczecinie, Poznań 2011, ss. 312, ISBN 978-83-7177-781-3, ISBN 978-83-86136-98-8 373

Anna B. Kowalska
Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, *Cussalyn-Cößlin-Koszalin. Źródła archeologiczne do dziejów Koszalina*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne", Seria B-VIII:Archeologia, Tom I, Koszalin 2011, ss. 315 375

Anna B. Kowalska
Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Jacek Niegowski, *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006-2009)*, ss. 272, Toruń 2011, ISBN 978-83-231-2735-2; 978-83-925347-2-3 377

Anna B. Kowalska
Krzysztof Guzikowski, *Procesy kolonizacyjne w posiadłościach cystersów z Kołbacza w XII-XIV wieku. Przestrzeń i ludzie*, ss. 267, Szczecin 2011, ISBN 978-83-7241-762-6 379

Anna B. Kowalska
Ekskluzywne życie – dostojny pochówek. W kręgu kultury elitarnej wieków średnich, „Wolińskie Spotkania Mediewistyczne" I, red. Marian Rębkowski, Wolin 2011, ss. 312, ISBN 978-83-932318-0-5 381

Marta Kurzyńska
Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2011 rok 383
Indeks nazw geograficznych 422

KRONIKA

Odkrywanie tajemnic Majów. Polskie wykopaliska w Gwatemali. Wystawa czasowa 425

Moda i styl: elita i dwór Majów (Jaina 600-900 n.e.). Wystawa czasowa 429

Bursztyn – Złoto Bałtyku. Wystawa czasowa 433

Barbarzyńcy u bram
VI Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego 439

Archeologia w Muzeum Zachodniokaszubskim w Bytowie 443

Materiały Zachodniopomorskie, Nowa Seria
t. VIII: 2011 z. 1: Archeologia, s. 317-356
ISSN 0076-5236

Jacek Borkowski,
Andrzej Kuczkowski, Michał Kulesza

Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Mielnie (gm. loco) w świetle badań archeologicznych

Transfiguration Church in Mielno (loco commune) in the light of the archaeological research

Miejscowość Mielno położona jest kilka kilometrów na północny zachód od Koszalina, bezpośrednio nad morzem oraz jeziorem Jamno (ryc. 1). Znajduje się tutaj niewielki ceglany kościół położony na nieznacznym wyniesieniu terenowym (ryc. 2). Informacje, które znaleźć można w literaturze popularnonaukowej oraz w przewodnikach turystycznych, zakładające iż obiekt ten posadowiono na miejscu, w którym dawniej sprawowany był kult pogański, nie mają żadnego odzwierciedlenia w materiale archeologicznym. Kościół, obecnie kilkufazowy, należy ogólnie datować na schyłek średniowiecza, sam korpus pochodzi bowiem z okresu gotyku, natomiast wieża jest wczesnonowożytna, a prezbiterium z wielobocznym zamknięciem oraz kruchtę zbudowano w 1856 roku, kiedy to wykonano modernizację całego obiektu (por. Böttger 1889, 91-92). W ostatnich latach przeprowadzono generalny remont kościoła, a prace remontowe prowadzone były pod nadzorem archeologów.

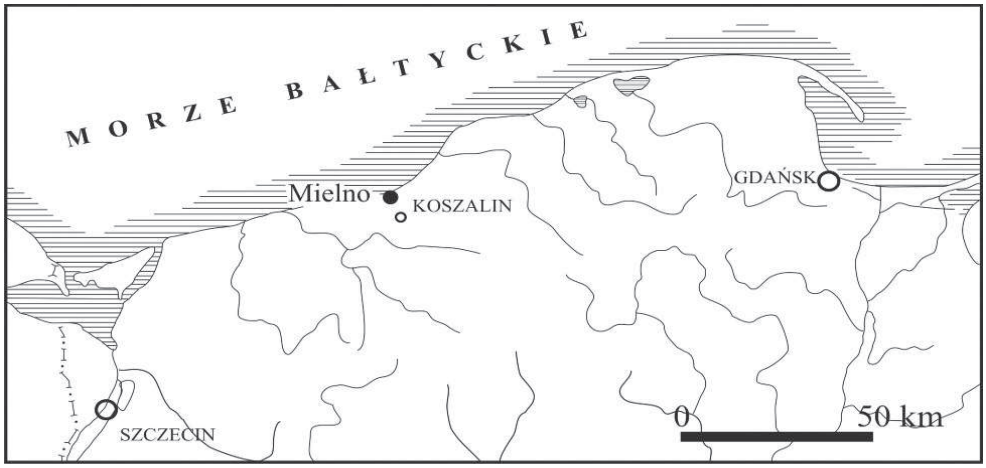

Ryc. 1. Mielno, pow. Koszalin na mapie Pomorza (oprac. A. Kuczkowski)
Fig. 1. Mielno, Koszalin County on the map of Pomerania (drawn up by A. Kuczkowski)

W 2009 roku w ramach ekspertyz specjalistycznych poprzedzających renowację przeprowadzono wokół kościoła badania geotechniczne (ryc. 3). Wykonano wówczas dwie niewielkie odkrywki tuż przy fundamentach, od strony zewnętrznej. Bezpośrednio przy zewnętrznych ścianach obiektu nie natrafiono na pochówki. Można to tłumaczyć dwojako – celowym usunięciem pochówków lub specyficzną formą organizacji przestrzeni wokół ścian kościoła, zakazującą chowania zmarłych w ich bezpośredniej bliskości (por. Borkowski 2009).

W lipcu 2011 roku, w związku z zakładaniem wewnątrz kościoła ogrzewania podłogowego, pracownicy Działu Archeologii koszalińskiego Muzeum przeprowadzili badania sondażowe mające na celu rejestrację układu stratygraficznego pod współczesną posadzką. Prace remontowe polegały na wymianie całej posadzki kościoła wraz z podsypką do głębokości ok. 50 cm. Usuwaną ziemię poddano szczegółowemu przeszukaniu za pomocą wykrywacza metali[1]. Na całej powierzchni wnętrza obiektu stratygrafia prezentowała się identycznie – pod posadzką współczesną znajdowała się XIX-wieczna podłoga ułożona z cegieł „na płask", pod nią zaś zalegała warstwa sypkiego szarego piasku z bardzo dużą ilością gruzu i zaprawy. Warstwa ta stanowi zapewne pozostałość po wspomnianym wcześniej gruntownym remoncie z 1856 roku.

Dzięki użyciu detektora z warstwy gruzowiskowej udało się pozyskać duży zbiór przedmiotów metalowych, głównie monet, okuć książek oraz części stroju. Niestety, przedmioty te wystąpiły na złożu wtórnym i w związku z tym mają ograniczoną wartość poznawczą (zwłaszcza dla ustaleń chronologicznych).

W warstwie gruzowiskowej zebrano także kilka niewielkich fragmentów tynku wapiennego noszącego ślady malowania pomarańczową farbą (ryc. 4). Jest to pozostałość białego tynku, który zapewne do 1856 roku pokrywał jakąś część wnętrza kościoła. Na nim to namalowany był wątek muru. W czasie remontu musiał zostać skuty. Trudno ustalić, czy decyzja w tej sprawie zapadła ze względu na zły stan zachowania pokrycia muru, czy też wynikała z ówczesnej tendencji do regotycyzacji obiektów średniowiecznych. W XIX wieku uważano bowiem, iż dla architektury gotyckiej charakterystyczne są ceglane, odsłonięte ściany czy łukowe okna[2]. Kierując się tą zasadą, podczas remontów obiektów zabytkowych likwidowano wszelkie, jak sądzono, „wtórne" elementy. W przypadku kościoła mieleńskiego ofiarą takiego postępowania padł zapewne tynk, na którym namalowany był wątek ceglany.

Ze względu na specyfikę prac remontowych oraz wytyczne konserwatorskie, poza doraźnymi pracami we wnętrzu obiektu mogliśmy założyć tylko dwa niewielkie wykopy sondażowe.

---

[1] Za pomoc przy tych pracach pragniemy podziękować Panu Zbigniewowi Stanisławskiemu z koszalińskiego Stowarzyszenia Historyczno-Eksploracyjnego „Odkrywcy".

[2] Taką tendencję widać np. w przypadku kościoła w Brojcach (pow. Gryfice), gdzie w czasie „regotycyzacji" przekuto łuki okien (por. Kuczkowski, Kuczkowski 2010).

Wykop I

Wykop oznaczony numerem I założony został na osi nawy kościoła, bliżej prezbiterium. Jego wymiary wynosiły 3,0 × 2,2 m. Warstwę I stanowiła ceglana posadzka wykonana z cegły maszynowej kładzionej „na płask", pod którą zalegała warstwa 30-40 cm gruzu z wtrętami wapna, dużymi fragmentami zaprawy oraz drobnymi kamieniami. Poniżej zarejestrowano relikty zniszczonej, pierwotnej posadzki kościoła wykonanej z kwadratowych płytek ceramicznych oraz płaskich kamieni. Pod ich poziomem znajdowała się warstwa żółtego piasku – poziom niwelacyjny, zalegający bezpośrednio pod pierwotną posadzką. Miąższość tej warstwy wahała się pomiędzy 10 cm w profilu południowym do 50 cm w profilu wschodnim. W warstwę tę wkopany był pochówek oznaczony jako grób I (ryc. 5:1).

Słabo zachowany szkielet ułożony był na osi wschód-zachód, z głową na zachód. Wypełnisko wkopu stanowiła gliniasta, brązowa próchnica z domieszką gruzu i fragmentów zaprawy. Zmarły został pochowany w drewnianej, trapezowatej w przekroju poprzecznym trumnie, w pozycji wyprostowanej z rękoma złożonymi na miednicy. Pochówek znajdował się na głębokości 1,3 m. Nie stwierdzono żadnych pozostałości po wyposażeniu pośmiertnym (ryc. 5:2).

Bezpośrednio pod grobem I natrafiono na trzy dalsze zarysy trumien złożonych na osi wschód-zachód. Układ zmarłych był identyczny jak w przypadku grobu opisanego wyżej. Ten niższy poziom (pochówki oznaczono tu jako V, VI i VII) znajdował się na głębokości 1,5 m poniżej współczesnego poziomu posadzki. Pochówki wkopane zostały w żółtą glinę calcową. Szkielety były dość dobrze zachowane. Przy pochówku nr VII natrafiono na żelazne uchwyty trumny.

Wykop II

Wykop nr II założony został bezpośrednio przy zachodniej ścianie kościoła, na osi głównego wejścia. Posiadał wymiary 2,5 × 2,5 m. Pierwszą warstwę stanowiła tu posadzka z cegieł maszynowych ułożonych „na płask", pod którą znajdowała się warstwa rozbiórkowa. Na głębokości 30 cm natrafiono na strop stopy fundamentowej zachodniej ściany kościoła, wykonanej ze średniej wielkości kamieni polnych, pomiędzy którymi przestrzenie uzupełniono gruzem ceglanym (ryc. 6). Na tym poziomie zarejestrowano regularne zaciemnienia, które najpewniej stanowią pozostałości po drewnianych nagrobkach lub ramach szalujących wkopy grobowe. W publikacjach regionalistycznych z początku XX wieku znajdujemy informacje o drewnianych nagrobkach, które już wówczas były rzadkością. Prostsze z nich miały właśnie formę drewnianej ramy okalającej grób. Na nich znajdowały się zdobienia snycerskie czy też sentencje religijne (Bonowska 2004, 126). Pomiędzy jamami grobowymi, na poziomie ram nagrobnych wystąpiła warstwa ciemnobrunatnej próchnicy z domieszką węgli drzewnych, o miąższości 10-15 cm, która stanowi zapewne ślad po pierwotnym poziomie użytkowym świątyni (ryc. 7).

W sumie natrafiono na trzy pochówki znajdujące się na osi wschód-zachód (groby II, III i IV). Każdemu z nich towarzyszył czworokątny dołek posłupowy (ryc. 8). Odkryte pochówki tworzyły regularny rząd, a oddalone były od siebie o 0,7-1,0 m. Funkcja dołków towarzyszących grobom nie jest do końca jasna. Wydaje się, że możemy mieć tu do czynienia z pozostałościami po oznaczaniu starych grobów pojedynczymi krzyżami lub słupkami. Zwyczaj ten odnotowano na Pomorzu na początku XX wieku. Stąd bardzo popularne miało być powiedzenie: „zmarły dostaje jeden słup na głowę" (Bonowska 2004, 127). Trudno jednak przypuszczać, by tego typu oznaczenia znajdowały się we wnętrzach kościołów.

Dwa spośród pochówków zarejestrowanych w wykopie II bezpośrednio stykały się z fundamentem kościoła. Obiekty te nie przecinały się nawzajem, co świadczy, iż groby są relatywnie młodsze od zachodniej ściany kościoła. Wkopane zostały w warstwę szarożółtej gliny z domieszką gruzu i wapna, która miała niewielką miąższość – około 10 cm. Poniżej znajdowała się zbita, żółta glina zwałowa (calec) o dużym stopniu kamienistości. Spąg tych pochówków wystąpił na głębokości 1,3 m.

Grób III we wschodniej partii naruszał kolejną jamę grobową (grób VIII), gdzie natrafiono na dobrze zachowaną górną część szkieletu złożonego na osi wschód-zachód z głową na zachód (ryc. 9). W trakcie wykopywania tego grobu, natrafiono na czaszkę z naruszonego przypadkiem wcześniejszego pochówku. Została ona wtórnie pochowana w tym samym miejscu twarzą do dołu, co uznać można za zabieg łączący się w jakiś sposób z wiarą w demony. W północnej partii wykopu natrafiono na fragment kolejnej jamy grobowej (pochówek IX) zlokalizowanej na osi północ-południe. Zmarły ułożony był głową na południe. W obrębie wykopu natrafiono tylko na czaszkę, na której znajdowały się fragmenty pośmiertnego nakrycia głowy z elementami brązowymi. Ze względu na bardzo zły stan zachowania przedmiot ten pozostawiono *in situ* (ryc. 10).

Prace wykopaliskowe na tym etapie zostały zakończone. Ze względu na ich specyfikę, nie udało się poddać odsłoniętych pochówków analizie antropologicznej.

Relikty architektury

Na granicy pomiędzy korpusem kościoła a kruchtą pochodzącą z 1856 roku znaleziono fragment pierwotnej, zewnętrznej ściany kościoła. Jej korona zalegała bezpośrednio pod współczesną posadzką, w warstwie rozbiórkowej. Ściana była zachowana w złym stanie – cegły oraz zaprawa wapienna miały znaczne ubytki i zwietrzeliny. Zachowany mur miał długość 2,5 m oraz szerokość dochodzącą do 1,0 m. Ściana zbudowana była w wątku wozówkowo-główkowym. Zachowały się dwie-trzy warstwy cegieł posadowionych na kamieniach fundamentowych (ryc. 11).

Monety[3]

Tę kategorię źródeł ruchomych zaprezentowano zgodnie z kluczem alfabetyczno-chronologicznym, ogólnie zaakceptowanym w literaturze numizmatycznej (por. Paszkiewicz 2010). Pozycje oznaczone w katalogu gwiazdką (*) zostały przedstawione na tablicach (ryc. 12-16).

Okucia książek

Ogółem znaleziono 17 okuć książek (ryc. 17-20), z czego 15 (nr kat. 17660, por. ryc. 17) reprezentuje ten sam typ. Są to niewielkie przedmioty, o długości 2,0-2,5 cm, zdobione wyobrażeniami antropomorficznymi, zoomorficznymi oraz roślinnymi. Tylko jeden z okazów (nr kat. 17659, por. ryc. 18) znacznie odbiega od pozostałych pod względem formy. Ze względu na brak w literaturze opracowania typologicznego tego typu źródeł ruchomych, ustalenie ich chronologii na razie musimy pozostawić jako otwartą kwestię, ze wskazaniem na szerokie ramy okresu nowożytnego.

Na szczególną uwagę zasługuje domniemane okucie książki (nr kat. 17673, por. ryc. 19), które na podstawie analogii z ziem niemieckich wydatować można ogólnie na późne średniowiecze. Jest to przedmiot z brązu o długości 7,5 cm, szerokości maksymalnej 2,1 cm, zdobiony ornamentem roślinnym (por. Frey, Volkmann 2007). Określenie funkcji tego typu przedmiotów jest jednak problematyczne. Identyczne okazy przez niektórych badaczy uznawane są za elementy tzw. pasa naddługiego i także datowane na późne średniowiecze (por. Wachowski 1997).

Ceramika

Podczas prac archeologicznych znaleziono 6 drobnych fragmentów ceramiki całkowicie obtaczanej, tradycyjnej. Cztery ułamki (nr kat. 17662) zarejestrowano w wypełnisku jamy grobu III, jeden zaś (nr kat. 17663) zalegał nad grobem I. Pojedynczy ułamek (nr kat. 17661) znaleziono również w warstwie rozbiórkowej. Ze względu na silne rozdrobnienie ten niewielki zespół nie ma waloru chronologicznego.

Elementy stroju

W tej kategorii źródeł największą grupę stanowią metalowe guziki, których w warstwie rozbiórkowej znaleziono 31 sztuk (nr kat. 17652, 17670, 17653, 17665). Reprezentują one różne typy, większość z nich nie posiada zdobień. Znaleziono je na złożu wtórnym, nie ma zatem potrzeby ich bliższego analizowania.

W tej samej warstwie rozbiórkowej natrafiono na szczątki czepca pośmiertnego (nr inw. 17677). Zachowało się kilka różnej długości fragmentów taśmy ze

---

[3] Autorzy pragnęliby serdecznie podziękować Paniom mgr mgr Beacie Ceynowa, Genowefie Horoszko oraz Panu prof. Borysowi Paszkiewiczowi za udzieloną pomoc w określaniu atrybucji monet oraz w dostępie do literatury numizmatycznej.

srebrnej nici oraz aplikacje wykonane z pozłacanych drucików (ryc. 21-22). Tego typu nakrycia głowy – zwane koronami śmierci (*Totenkrone*) – były symbolem dziewictwa zmarłej kobiety lub młodego chłopca (Prehn 2005). Pomimo, iż zwyczaj obdarowywania zmarłych takimi atrybutami był powszechny, literatura na temat genezy tego zwyczaju jest skąpa (por. Bonowska 2008). Ze względu na to, iż kościół w Mielnie był pierwszym kościołem na Pomorzu Środkowym poddanym badaniom archeologicznym, jest to dopiero pierwsze znalezisko korony śmierci w tym regionie.

W tej samej warstwie znaleziono w całości zachowany koralik z naszyjnika (nr kat. 17667, ryc. 23:1). Wykonany jest z barwionej na jasnopomarańczowo glinki kaolinowej. Jego wymiary wynoszą 1 cm wysokości oraz 0,9 cm średnicy.

Odkryto także pozłacaną obrączkę (nr kat. 17658) o średnicy 2,2 cm. Przedmiot nie posiada żadnych oznaczeń próby czy grawerunków.

Znaleziono również trzy sprzączki (ryc. 23:2-4). Pierwsza z nich posiada czworokątny kształt (nr kat. 17646). Jej wymiary wynoszą: 4,2 × 3,1 cm. Mniejsza jest kolista (nr kat. 17651) i ma średnicę 1,8 cm. Obie nie są w żaden sposób zdobione. Ostatni z egzemplarzy również posiada kolistą formę (nr kat. 17647). Ma średnicę 2,3 cm i jest zdobiony karbowaniem. Nie zachowała się ona w całości – brakuje bowiem kolca.

Jeszcze jednym elementem stroju, który został znaleziony na złożu wtórnym, jest mosiężna pozłacana aplikacja (nr kat. 17666), odkryta we wkopie grobu IV (ryc. 23:5). Ze względu jednak na to, że przedmiot ten nie wystąpił bezpośrednio przy szkielecie, nie wiemy, czy stanowił element stroju pośmiertnego zmarłego, czy dostał się do wkopu przypadkiem.

Z warstwy rozbiórkowej pochodzą również dwie zachowane w całości szpilki brązowe z kolistymi główkami. Ich wymiary wynoszą: 3,5 cm (17668) oraz 4,5 cm (17664).

Przedmioty codziennego użytku

Wszystkie przedmioty należące do tej kategorii źródeł ruchomych znaleziono w warstwie rozbiórkowej. Pierwsza to ołowiana zabawka, tzw. *furkotka* (nr kat. 17649). Ma ona kształt kółka zębatego o lekko owalnym kształcie, średnicy maksymalnej wynoszącej 3,2 cm oraz grubości 1 mm. Nawleczona na sznurki i odpowiednio poruszana wydawała specyficzne dźwięki (ryc. 23:6).

Kolejne przedmioty to dwa naparstki metalowe. Pierwszy z nich (nr kat. 17672) ma 1,7 cm wysokości oraz 1,2 cm średnicy. Dla drugiego egzemplarza (nr kat. 17648), o wysokości 1,7 cm, ze względu na całkowite zgniecenie, niemożliwe jest podanie pierwotnej średnicy.

Do tej kategorii źródeł ruchomych zaliczyć też należy trzy fragmenty ustników fajek wykonanych z białej glinki kaolinowej (nr kat. 17669). Dwa z nich pozba-

wione są ornamentów. Trzeci natomiast posiada dookolny ornament w postaci regularnych nakłuć. Ponad nim widnieje sygnatura „IAN PUYT", poniżej zaś „INGOUT" (ryc. 23:7). Mamy tu do czynienia z wyrobem, który wytworzono w manufakturze Jana Puijt (1738-1778), działającego w holenderskiej Goudzie (Duco 2003, 221).

Zakończenie

Dzięki archeologicznym badaniom sondażowym w kościele mieleńskim pozyskano liczny zespół numizmatów. Jest on mniejszy niż zespoły monet pochodzące z badań w innych kościołach na terenie Polski, np. w kościele św. Mikołaja w Gieczu, gdzie znaleziono łącznie 690 numizmatów (Paszkiewicz 2010, 13 n.), co stanowi największy polski zespół tego typu. Kolejne pod względem liczebności są znaleziska monetarne z fary w Rumi (543 sztuki), kościoła św. Jana w Gdańsku (331 monet, pięć żetonów), kościoła św.św Piotra i Pawła w Starym Mieście pod Koninem (313 monet) oraz fary św. Bartłomieja w Koninie (297 monet) (Paszkiewicz 2010, 29-30). Jednak należy zaznaczyć, że jedynie w Gieczu i Rumi kościoły zostały przebadane w całości. Znaczna rozbieżność chronologiczna i różnorodność samego materiału świadczą, iż mamy tu do czynienia z numizmatami zagubionymi. Jak do tej pory jest to największy tego typu zespół na Pomorzu.

Uzyskano również interesujące dane na temat nowożytnego obrządku pogrzebowego, zwłaszcza jeżeli chodzi o organizację przestrzeni kościelnej jako obszaru sepulkralnego. W wykopie założonym bliżej ołtarza uchwyciliśmy bowiem dwa poziomy grobów, zaś w wykopie przy pierwotnym wejściu głównym do świątyni – tylko jeden. Znaczna ilość kości ludzkich znalezionych w obrębie wykopu I na złożu wtórnym świadczy ponadto, iż kolejnymi wkopami grobowymi naruszano wcześniejsze pochówki. Zapewne na wieczny spoczynek w tak wyróżnionym miejscu – blisko ołtarza – zasługiwały osoby szczególnie zasłużone (duchowni, świeccy darczyńcy kościoła).

Zestaw przedmiotów znalezionych w warstwie rozbiórkowej reprezentuje dość szerokie spectrum wyrobów. Oprócz numizmatów na uwagę zasługuje duży zespół okuć książek oraz elementów stroju. Ich różnorodność świadczyć może o dość dużej zamożności ówczesnych parafian, którzy używali ekskluzywnych wyrobów (takich jak książki z bogatymi okuciami czy holenderska fajka).

Anhalt-Bernburg, księstwo

Wiktor Fryderyk (1721-1765)

1*. 1753 r.
Fenig, men. ?
Av.: ukoronowany niedźwiedź na murze obronnym z podniesioną przednią prawą łapą.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ✶ I ✶ / PFENNING / SCHEIDE / MVNTZ / 1753. Poniżej inicjały mincmistrza · IHS · - Johann Heinrich Siegel.
Miedź, 2,023 g, 21,4 mm (nr kat. 17566).

Brandenburgia, elektorat

Fryderyk Wilhelm (1640-1688)

2. Data nieczytelna [1676 r.?]
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło; z lewej i prawej strony, na wysokości łap orła, inicjały mincmistrza C-S-Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: 3 / PF : BR / LANDES / MVNZ · / 167[6?].
Srebro, 0,573 g, 16,1 mm, stempel rewersu mocno starty. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17556).
3. 1676 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło; z lewej i prawej strony, na wysokości łap orła, inicjały mincmistrza C-S-Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: [3] / PF : BR / LANDES / MVNZ / 1676.
Srebro, 0,489 g, 16,5 mm. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17557).
4. 1676 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło; z lewej i prawej strony, na wysokości łap orła, inicjały mincmistrza C-S-Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: 3 / · PF : BR · / LANDES / MVNZ · / 1676.
Srebro, 0,636 g, 16,5 mm. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17558).
5*. 1679 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło; z lewej i prawej strony, na wysokości łap orła, inicjały mincmistrza C-S-Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ 3 ❁ / PF : BR / LANDES / MVNZ / 1679.
Srebro, 0,495 g, 15,7 mm. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17559).
6. 1679 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło.
Rv.: napis w pięciu rzędach: [3 / PF :]BR / LAND[ES] / MVNZ / 1679.
Srebro, 0,375 g, 15,4 mm, oba stemple monety mocno wytarte. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17560).
7*. 1684 r.
Cztery fenigi, men. Berlin.
Av.: berło na ukoronowanej tarczy herbowej, z lewej i prawej strony inicjały mincmistrza LC-S - Lorenz Christoph Schneider.
Rv.: napis w pięciu rzędach: · IIII · / PFEN BRA / DEB · LAND / MVNTZ / · 1684 · .
Srebro, 0,679 g, 17,8 mm. Neumann 1998a, nr 11.90 (nr kat. 17561).
8. Data nieczytelna [1653-1687 r.]
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło.
Rv.: napis w trzech rzędach: 3 / PF : BR / L[AN]DE[S].
Srebro niskiej próby, 0,472 g, 15,8 mm. Oba stemple monety mocno wytarte. Neumann 1998a, nr 11.91 (nr kat. 17562).

Fryderyk III (1688-1713)
9. 1695 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.

Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło, po lewej i prawej stronie inicjały mincmistrza LC[S] - Lorenz Christoph Schneider.
Rv.: napis w trzech rzędach: 3 / [PF] : BR : / [LA]NDT / MVNZ / 1695.
Srebro, 0,449 g, 15,5 mm. Neumann 1998a, nr 12.24b (nr kat. 17564).

10*. 1700 r.
Sześć fenigów, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z umieszczoną na piersi tarczą herbową, na której znajduje się berło, po lewej i prawej stronie inicjały mincmistrza [LC] – S - Lorenz Christoph Schneider.
Rv.: napis w pięciu rzędach: 6 / PF : BRAND / DEB : LAND / MVNTZ / 1700.
Srebro, 1,273 g, 18,8 mm. Neumann 1998a, nr 12.22a (nr kat. 17565).

11. 1703 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie ogona orła inicjały mincmistrza C-S - Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: · 3 · / P[F] : BR : / LANDT / MVNTZ / · 1703 · .
Bilon, 0,499 g, 15,7 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17567).

12*. 1703 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie łap orła inicjały mincmistrza C-S - Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: * 3 * / PF: BR : / LANDT / MVNTZ : / · 1703 · .
Bilon, 0,477 g, 15,8 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17568).

13. 1703 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie łap orła inicjały mincmistrza C-S - Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: · 3 · / PF : BR : / LANDT / MVNTZ / · 1703 · .
Bilon, 0,543 g, 15,8 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17569).

14. 1703 r.
Cztery fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza HF-H – Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ IIII ❁ / PFEN BRA / DENB · LAND / MUNTZ · / 1703.
Bilon, 0,652 g, 17,2 mm. Neumann 1998b, nr 1.12 (nr kat. 17570).

15*. 1703 r.
Cztery fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza ✶HFH✶ - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: · IIII · / PFEN BRĀ / DENB : LAND / MUNTZ / 1703.
Bilon, 0,652 g, 17,5 mm. Neumann 1998b, nr 1.12 (nr kat. 17572).

16. 1705 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie łap orła inicjały mincmistrza C-S - Christoph Striker.
Rv.: napis w pięciu rzędach: * 3 * / PF: BR / LANDT / MUNTZ / · 1705 · .
Bilon, 0,540 g, 14,9 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17573).

17. 1705 r.
Cztery fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza · HFH · - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ IIII ❁ / PF : BRAN / DENB LAND / MUNTZ / 1705.
Bilon, 0,617 g, 17,1 mm. Moneta wyszczerbiona na krawędziach. Neumann 1998b, nr 1.12 (nr kat. 17574).

18. 1706 r.
Trzy fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie ogona inicjały mincmistrza HF-H - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: [3] / PF BR[AN] / DENB LAND / MUNTZ / · 1706 · .
Bilon, 0,291 g, 16,1 mm. Moneta w górnej części wyszczerbiona. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17575).

19*. 1706 r.
Trzy fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie ogona inicjały mincmistrza HF-H - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ 3 ❁ / PF: BRAN / DENB LAND / MUNTZ / 1706.

Bilon, 0,502 g, 16,3 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17575a).
20. 1706 r.
Trzy fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi, po lewej i prawej stronie ogona inicjały mincmistrza HF-H - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ 3 ❁ / [P]F: BRAN / [DEN]B LAN[D] / MUNTZ / 1706.
Bilon, 0,575 g, 16,3 mm. Neumann 1998b, nr 1.14 (nr kat. 17578).
21. 1706 r.
Cztery fenigi, men. Magdeburg.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej zatarte inicjały mincmistrza HFH - Heinrich Friedrich Halter.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ IIII ❁ / PF : BRAN : DENB LAND / MUNTZ / 1706. Ostatnia cyfra mocno zatarta.
Bilon, 0,686 g, 17,5 mm. Neumann 1998b, nr 1.12 (nr kat. 17576).
22. Data nieczytelna
Trzy fenigi, men. ?
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi.
Rv.: napis w pięciu rzędach: · 3 · / PF : BR / LA[N]DT / MUNTZ / 170[?]. Rewers monety bardzo starty.
Bilon, 0,527 g, 15,6 mm (nr kat. 17581).
23. Data nieczytelna.
Trzy fenigi, men. ?
Av.: ukoronowany orzeł z ukoronowanym monogramem FR na piersi.
Rv.: napis w pięciu rzędach: ❁ [3 ❁] / PF BRAN / DENB LAND / MUNTZ .
Bilon, 0,483 g, 15,1 mm (nr kat. 17582).

Fryderyk Wilhelm I (1713-1740)
24. 1735 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza ·E·G·N· - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: + I + / GUTER / PFEN / 1735.
Bilon, 0,431 g, 13,6 mm. Neumann 1998b, nr 2.25 (nr kat. 17589).
25*. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza E·G·N - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ★ 3 ★ / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,707 g, 16,2 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (nr kat. 17585).
26. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza ★ EGN ★ - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ★ 3 ★ / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,718 g, 16 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (kat. 17586).
27. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza ★ EGN ★ - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ★ 3 ★ / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,716 g, 16,3 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (nr kat. 17587).
28. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza EGN - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ◀ 3 ▶ / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,591 g, 15,3 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (nr kat. 17588).
29. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej zatarte inicjały mincmistrza EGN - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ◀ 3 ▶ / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,754 g, 16,1 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (nr kat. 17590).
30*. 1735 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza ★ EGN ★ - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: 3 / GUTE / PFEN / 1735.
Bilon, 0,758g, 15,8 mm. Neumann 1998b, nr 2.24 (nr kat. 17591).

31*. 1736 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza E·G·N· - Ernst Georg Neubauer.
Rv.: napis w czterech rzędach: I / GUTER / PFEN / 1736.
Bilon, 0,400 g, 13,5 mm. Neumann 1998b, nr 2.25 (nr kat. 17592).

Fryderyk II Wielki (1740-1786)
32*. 1742 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie roku emisji: 1742.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ 3 ❁ / GUTE / PFEN oraz inicjały mincmistrza E · G · N - Ernst Georg Neubauer. U dołu: ❁.
Bilon, 0,711 g, 16,1 mm. Olding 2006, nr 149 (nr kat. 17594).
33. 1764 r.
Cztery dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, rozdzielający oznaczenie roku emisji: 17-64.
Rv.: napis w trzech rzędach: ✱ 4 ✱ / GUTE / PFEN, poniżej oznaczenie mennicy: ✱ A ✱.
Bilon, 0,987 g, 18,4 mm. Olding 2006, nr 280 (nr kat. 17595).
34. 1765 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, rozdzielający oznaczenie roku emisji: 17-65.
Rv.: napis w trzech rzędach: ✶ 3 ✶ / GUTE / PFEN, poniżej oznaczenie mennicy: ✱ A ✱. Bilon, 0,632 g, 16,8 mm. Olding 2006, nr 150 (nr kat. 17596).
35*. 1769 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, rozdzielający oznaczenie roku emisji: 17-69.
Rv.: napis w trzech rzędach: ✶ 3 ✶ / GUTE / PFEN, poniżej oznaczenie mennicy: ✱ A ✱.
Bilon, 0,636 g, 16,2 mm. Olding 2006, nr 150 (nr kat. 17597).
36. 1771 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1771.
Srebro, 1,289 g, 18,5 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17598).
37. 1771 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1771.
Srebro, 1,256 g, 18,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17599).
38*. 1771 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1771.
Srebro, 1,296 g, 19,2 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17600).
39. 1772 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1772.
Srebro, 1,142 g, 18,5 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17601).
40*. 1772 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1772.
Srebro, 1,235 g, 18,5 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17602).
41*. 1774 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ I ❁ / GUTER / PFEN / 1774.
Srebro, 0,533 g, 13,9 mm. Olding 2006, nr 154 (nr kat. 17604).
42. 1774 r.
1/48 talara, men. Berlin.

Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1774.
Srebro, 1,144 g, 18,5 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17603).
43. 1775 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1775.
Srebro, 1,217 g, 18,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17605).
44*. 1775 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1775.
Srebro, 1,262 g, 17,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17606).
45. 1776 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1776.
Srebro, 1,346 g, 18,3 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17607).
46*. 1776 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1776.
Srebro, 1,125 g, 18,2 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17609).
47. 1776 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1776.
Srebro, 1,209 g, 18,3 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17610).
48. 1777 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1777.
Srebro, 1,244 g, 18,1 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17611).
49*. 1777 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1777.
Srebro, 1,202 g, 18,3 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17612).
50*. 1778 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1778.
Srebro, 1,247 g, 17,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17613).
51. 1778 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1778.
Srebro, 1,182 g, 17,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17614).
52. 1779 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: [✶] 48 ✶ / EINEN / THALER / 1779.
Srebro, 1,303 g, 18,5 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17608).
53. 1779 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1779.
Srebro, 1,168 g, 17,8 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17615).
54. 1779 r.
1/48 talara, men. Berlin.

Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 48 ❁ / EINEN / THALER / 1779.
Srebro, 1,224 g, 18 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17616).
55*. 1779 r.
1/48 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✶ 48 ✶ / EINEN / THALER / 1779.
Srebro, 1,233 g, 17,9 mm. Olding 2006, nr 148 (nr kat. 17617).
56. 1780 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ I ❁ / GUTER / PFEN / 1780.
Bilon, 0,585 g, 14 mm. Olding 2006, nr 154 (nr kat. 17618).
57*. 1782 r.
1/24 talara, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, rozdzielający oznaczenie roku emisji: 17-82.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ 24 ❁ / EINEN / THALER, poniżej oznaczenie mennicy: A oraz dwie gałązki palmowe związane z sobą.
Srebro, 1,789 g, 19,3 mm. Olding 2006, nr 140 (nr kat. 17619).
58. 1783 r.
Trzy dobre fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ 3 ❁ / GUTE / PFEN / 1783.
Bilon, 0,735 g, 15,6 mm. Olding 2006, nr 151 (nr kat. 17620).
59. 1784 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ I ❁ / GUTER / PFEN / 1784.
Bilon, 0,580 g, 14,8 mm. Olding 2006, nr 154 (nr kat. 17621).
60*. 1786 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ I ❁ / GUTER / PFEN / 1786.
Bilon, 0,582 g, 14,2 mm. Olding 2006, nr 154 (nr kat. 17622).
61. 1786 r.
Dobry fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ I ❁ / GUTER / PFEN / 1786.
Bilon, 0,492 g, 14,3 mm. Olding 2006, nr 154 (nr kat. 17623).

Fryderyk Wilhelm II (1786-1797)
62. 1788 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ 3 ❁ / PFENNIGE / 1788. Poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,599 g, 15,5 mm. Neumann 1998b, nr 4.8 (nr kat. 17624).
63*. 1788 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1788, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,616 g, 14,7 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17625).
64. 1790 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1790, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,572 g, 14,6 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17627).
65. 1790 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ 3 ❁ / PFENNIGE / 1790, poniżej oznaczenie mennicy: A.

Bilon, 0,637 g, 15,6 mm. Neumann 1998b, nr 4.8 (nr kat. 17626).
66. 1792 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1792, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,550 g, 14,1 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17628).
67. 1793 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1793, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,484 g, 14,5 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17629).
68. 1794 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1794, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,488 g, 14,6 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17630).
69. 1794 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1794, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,625 g, 14,6 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17632).
70*. 1794 r.
Trzy fenigi, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ 3 ❁ / PFENNIGE / 1794, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,566 g, 16,4 mm. Neumann 1998b, nr 4.8 (nr kat. 17631).
71. 1795 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany monogram FWR.
Rv.: napis w trzech rzędach: ❁ I ❁ / PFENNIG / 1795, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Bilon, 0,556 g, 14,6 mm. Neumann 1998b, nr 4.9 (nr kat. 17639).

Dolna Saksonia – miasto Einbeck

72*. Data nieczytelna [1504 r.?]
Körtling, men. Einbeck.
Av.: w polu gotycka litera E wpisana w koło składające się z kilku mniejszych łuków, w otoku słabo czytelny napis: [MONE NO]VA EIMBEIC.
Rv.: Gotycka litera E wpisana w krzyż. W otoku słabo czytelny napis: [ANO DNI] M*CCCCC*IIII.
Srebro, 0,693 g, 18,6 mm. Saurma-Jeltsch 1892, nr 3862; Schulten 1974, nr 808 (nr kat. 17526).
73*. 1541 r.
Körtling, men. Einbeck.
Av.: w polu gotycka litera E wpisana w koło składające się z ośmiu mniejszych łuków, w otoku napis: +MONE˙NOVA˙EIMBEC [dalsza część legendy zatarta].
Rv.: Gotycka litera E wpisana w krzyż. W otoku napis: ·:ANO˙DNI˙M˙CCCCC˙[X]XXXI.
Srebro, 0,804 g, 19,2 mm. Schulten 1974, nr 808 (nr kat. 17527).

Dolna Saksonia – miasto Getynga (Göttingen)

74*. 1532 r.
Körtling, men. Getynga.
Av.: w polu gotycka litera G wpisana w koło składające się z siedmiu mniejszych łuków, w otoku napis: □MO[NE]TA°NO[VA GO]TTING.
Rv.: litera G wpisana na krótkim krzyżu o rozszerzonych końcach (słabo czytelne), w otoku napis: □ANO°DN [M CC]CCC°XXXII .
Srebro, 0,587 g, 19 mm. Saurma-Jeltsch 1892, nr 3912; Schulten 1974, nr 1004 (nr kat. 17641).
75*. 1538 r.
Körtling, men. Getynga.
Av.: w polu gotycka litera G wpisana w koło składające się z ośmiu mniejszych łuków, w otoku napis: M[ON]ETA NOVA°GOTTIN[G].
Rv.: litera G wpisana na krótkim krzyżu o rozszerzonych końcach, w otoku napis: [A]N°DN°[M C]CCCC XXXVIII.

Srebro, 0,550 g, 18,7 mm. Saurma-Jeltsch 1892, nr 3917; Schulten 1974, nr 1004 (nr kat. 17524).
76*. 1554 r.
Körtling, men. Getynga.
Av.: w polu gotycka litera G wpisana w koło składające się z ośmiu mniejszych łuków, w otoku napis: ✿MONETA●NOV●GOTTIN.
Rv.: litera G wpisana na krótkim krzyżu, w otoku napis: [AN]°DN°M°CCCCC°L°IIII.
Srebro, 0,709 g, 18 mm. Schulten 1974, nr 1004 (nr kat. 17525).

Hamburg, miasto

77*. Brak daty [1572-1605]
Szerf, men. Hamburg.
Av.: wizerunek trzywieżowej budowli z zamkniętymi wrotami.
Rv.: stempel podzielony w poziomie na trzy części: u góry lilia, pośrodku napis: I . S, poniżej krzyż.
Miedź, 0,410 g, 14,9 mm. Moneta z otworami korozyjnymi. Gaedechens 1854, nr 1245 (nr kat. 17523).

Inflanty – miasto Ryga

Zygmunt III Waza (1587-1621), król Polski
78*. 1593 r.
Szeląg, men. Ryga.
Av.: ukoronowany monogram Zygmunta III Wazy z herbem Wazów w środku. W otoku napis: SIG:III·D:G:[REX:PO·D·]L.
Rv.: w polu, na kartuszu skrzyżowane klucze, nad nimi krzyż - mniejszy herb Rygi. W otoku napis: [SOLIDVS]×CIVI×RIGENS×93. U góry w otoku lilia – znak mincerza Henryka Wulfa.
Srebro, 0,763 g, 18,7 mm. Kopicki 1995, nr 8116 (nr kat. 17678).

Krystyna (1632-1654), królowa Szwecji
79. 1647 r.
Szeląg, men. Ryga.
Av.: herb dynastii Wazów wpisany w ukoronowaną literę C. W otoku napis: [CHRIST]INA D:G RE: S:. Obwódka wewnętrzna perełkowa, zewnętrzna – liniowa.
Rv.: w polu na kartuszu skrzyżowane klucze, nad nimi krzyż - mniejszy herb Rygi. W otoku napis: [SOLIDVS] CIVI : RIG:47: .
Srebro niskiej próby, 0,331 g, 16,3 mm. Przesunięty stempel, moneta uszkodzona. Ahlström, Almer, Jonsson 1980, nr 66 (nr kat. 17551).
80*. 1647 r.
Szeląg, men. Ryga.
Av.: herb dynastii Wazów wpisany w ukoronowaną literę C. W otoku napis: CHRISTINA D:G RE S : . Obwódka wewnętrzna perełkowa, zewnętrzna – ciągła.
Rv.: w polu na kartuszu skrzyżowane klucze, nad nimi krzyż - mniejszy herb Rygi. W otoku napis: SOLIDVS CIVI : RIG : 47 :. Moneta nieznacznie uszczerbiona na brzegach.
Srebro niskiej próby, 0,419 g, 15,7 mm. Ahlström, Almer, Jonsson 1980, nr 66 (nr kat. 17552).

Meklemburgia

81*. Brak daty [początek XVI w.]
Brakteat, men. ?
Av.: gryf kroczący w lewo.
Srebro, 0,239 g, 13 mm. Oertzen 1900, nr 198 (nr kat. 17504).

Meklemburgia – miasto Rostock

82*. Brak daty [ok. 1534-1540 r.]
Półgrosz (Sechsling), men. Rostock.
Av.: w polu gryf, w otoku napis: MONETA NOVA ROSTO.
Rv.: na długim krzyżu umieszczona gotycka litera r, w lewym dolnym rogu trójliść. W otoku, pomiędzy ramionami krzyża, napis: SIT / NOM / DNI + / BND (Sit nomen Domini benedictum).
Srebro, 0,934 g, 19,7 mm. Kunzel 2004, nr 3b (nr kat. 17522).
83*. 1571 r.
1/2 feniga (brakteat), men. Rostock.
Av.: gotycka litera r, po prawej stronie cyfra 1.
Miedź, 0,252 g, 14,2 mm. Kunzel 2004, nr 10 (nr kat. 17506).

84*. Data nieczytelna [XVI-XVII w.]
1/2 feniga (brakteat), men. Rostock.
Av.: w polu gotycka litera r, bo bokach cyfry (nieczytelne), obwódka promienista.
Miedź, 0,339 g, 13,9 mm (nr kat. 17507).

Niemcy – miasto Lubeka (?)

85*. Brak daty [XV w.]
Brakteat, men. Lubeka (?)
Av.: głowa na wprost, korona z trzema kwiatonami, pomiędzy nimi kulki. Obwódka promienista.
Srebro, 0,151 g, 13,6 mm. Malmer 1980, nr 262 (nr kat. 17508).
86*. Brak daty [XV w.]
Brakteat, men. Lubeka (?)
Av.: głowa na wprost, korona z trzema kwiatonami, pomiędzy nimi kulki. Obwódka promienista.
Srebro, 0,164 g, 13,9 mm. Moneta z otworami korozyjnymi. Malmer 1980, nr 262 (nr kat. 17510).

Polska

Zygmunt III Waza (1587-1632)
87*. 1623 r.
Półtorak koronny, men. Bydgoszcz.
Av.: ukoronowana tarcza herbowa pięciopolowa z herbem Rzeczypospolitej oraz z herbem dynastii Wazów w polu sercowym, u dołu na tarczce oznaczenie nominału 3. W otoku napis: SIGIS 3 D G REX P M D L.
Rv.: w polu jabłko królewskie z cyframi 24 w środku, rozdzielające oznaczenie roku emisji: 2 – 3. W otoku napis: *MONE*NO [herb Sas na tarczy tzw. polskiej] REG*POLO*.
Srebro, 1,041 g, 19,4 mm. Kopicki 1995, nr 861 (nr kat. 17545).
88*. 1625 r.
Półtorak koronny, men. Bydgoszcz.
Av.: ukoronowana tarcza herbowa pięciopolowa z herbem Rzeczypospolitej oraz z herbem dynastii Wazów w polu sercowym, u dołu na tarczce oznaczenie nominału 3. W otoku napis: SIGIS·3·D:G REX·P·M·D:L· .
Rv.: w polu jabłko królewskie z cyframi 24 w środku, rozdzielające oznaczenie roku emisji: 2 – 5. W otoku napis: *MONE*NO [herb Połukoza bez tarczy] REG*POLO*.
Srebro, 1,041 g, 19,4 mm. Kopicki 1995, nr 870; Gumowski 1955, av. nr 597, rv. nr 596 (nr kat. 17546).
89*. 1626 r.
Półtorak koronny, men. Bydgoszcz.
Av.: ukoronowana tarcza herbowa pięciopolowa z herbem Rzeczypospolitej oraz z herbem dynastii Wazów w polu sercowym, u dołu na tarczce oznaczenie nominału 3. W otoku napis: SIGIS·3·D:G REX·P·M·D:L· .
Rv.: w polu jabłko królewskie z cyframi Z4 w środku, rozdzielające oznaczenie roku emisji: 2 – 6. W otoku napis: *MONE*NO [herb Półkozic na tarczy tzw. polskiej] REG*POLO*.
Srebro, 0,897 g, 19,3 mm. Gumowski 1955, nr 613 (nr kat. 17547).

Polska – miasto Elbląg

August III Sas (1733-1763), król Polski
90*. 1763 r.
Szeląg, men. Elbląg.
Av.: ukoronowany monogram A3R, z lewej i z prawej strony oznaczenie roku emisji: 17-63. Stempel przesunięty w dół.
Rv.: napis w trzech rzędach: SOLID / CIVITAT / ELBING. Poniżej herb Elbląga oraz inicjały: IC-S - Justus Karol Schröder.
Miedź, 0,719 g, 15,3 mm. Kopicki 1995, nr 7168 (nr kat. 17550).

Polska – miasto Gdańsk

Jan Kazimierz (1648-1668), król Polski
91*. 1657 r.
Szeląg, men. Gdańsk.
Av.: ukoronowany monogram ICR, korona zamknięta. Z lewej i prawej strony oznaczenie roku emisji: [16]-57.
Rv.: napis w trzech rzędach: SOLID. / [CIVI]TAT. / [GED]AN. U góry i u dołu po gwiazdce.
Srebro, 0,934 g, 17,3 mm. Kopicki 1995, nr 7605 (nr kat. 17548).

Polska – miasto Toruń

Jan Kazimierz (1648-1668), król Polski
92*. 1666 r.
Szeląg, men. Toruń.

Av.: ukoronowany Monogram ICR, korona zamknięta. Z lewej i prawej strony oznaczenie roku emisji: 16-[6]6.
Rv.: Napis w trzech rzędach: SOLID9 / CIVITATIS / THORVN. U góry i u dołu po gwiazdce, z lewej i prawej strony gwiazdki po kropce.
Srebro niskiej próby, 0,566 g, 16 mm, Kopicki 1995, nr 8308 (nr kat. 17549).

Pomorze

Bogusław X (1478-1523)

93*. Brak daty [1478-1523]
Fenig, men. ?
Av.: gryf kroczący w lewo, obwódka promienista.
Srebro, 0,195 g, 14,8 mm. Moneta popękana na krawędziach, z otworem korozyjnym pośrodku. Dannenberg 1893, nr 370 (nr kat. 17505).

94*. Brak daty [1478-1523]
Fenig, men. ?
Av.: gryf kroczący w lewo, obwódka promienista.
Srebro, 0,171 g, 14,2 mm. Dannenberg 1893, nr 370 (nr kat. 17511).

95*. Brak daty [1478-1523]
Fenig, men. ?
Av.: gryf kroczący w lewo. Obwódka promienista.
Srebro niskiej próby, 0,202 g, 14,2 mm. Dannenberg 1893, nr 432 (nr kat. 17513).

Ernest Ludwik (1569-1592) i Jan Fryderyk (1569-1600) – emisja wspólna

96*. 1584 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.
Rv.: napis: Põ oraz oznaczenie roku emisji: 1-584.
Miedź, 0,440 g, 13,2 mm. Hildisch 1980, nr 18; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr P.84.1 (nr kat. 17528).

Pomorze – biskupstwo kamieńskie

97*. Brak daty [XIV w.]
Denar, men. Kołobrzeg.
Av.: skrzyżowane pastorały (stempel mocno starty).
Rv.: mitra biskupia.
Srebro, 0,245 g, 10,8 mm. Dannenberg 1893, nr 185d (nr kat. 17519).

Pomorze – księstwo szczecińskie

Jan Fryderyk (1569-1600)

98*. 1588 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: napis w trzech rzędach: I F / H Z S / PÕ.
Rv.: ukoronowany gryf kroczący w lewo, prawa tylna łapa rozdziela oznaczenie roku emisji: 8-8.
Miedź, 0,505 g, 14,1 mm. Hildisch 1980, nr 21; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr IF.88.2 (nr kat. 17537).

99*. 1591 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: napis w trzech rzędach: □ I □ F / □H □ Z □ / □ P[ō], stempel przesunięty.
Rv.: ukoronowany gryf kroczący w lewo, prawa tylna łapa rozdziela oznaczenie roku emisji: 9-1.
Miedź, 0,373 g, 14 mm. Moneta z otworem korozyjnym. Hildisch 1980, nr 22; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr IF.91.1b (nr kat. 17538).

100. 1591 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: napis w trzech rzędach: * I * [F] / [H *] Z * / [P] * ō. Stempel przesunięty, mocno starty.
Rv.: ukoronowany gryf kroczący w lewo, prawa tylna łapa rozdziela oznaczenie roku emisji: 9-1.
Miedź, 0,520 g, 14,2 mm. Hildisch 1980, nr 22; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr IF.91.1 (nr kat. 17539).

101*. 1591 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: napis w trzech rzędach: * I * F */ H * Z * S / P * ō, stempel przesunięty ku dołowi.
Rv.: Ukoronowany gryf kroczący w lewo, prawa tylna łapa rozdziela datę emisji: 9-1.
Miedź, 0,386 g, 13,8 mm. Hildisch 1980, nr 22; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr IF.91.1a (odm. rewersu) (nr kat. 17540).

102. 1591 r.
Szerf, men. Szczecin.
Av.: Napis w trzech rzędach: * I * F * / H * Z / * P * ō.
Rv.: ukoronowany gryf kroczący w lewo, prawa tylna łapa rozdziela datę emisji: 9-1.
Miedź, 0,558 g, 14,4 mm. Stemple odwrócone w stosunku do siebie o 90 stopni. Hildisch 1980, nr 22; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr IF.91.1d (nr kat. 17541).

Bogusław XIV (1622-1648)
103*. 1622 r.
Trzeciak (Reichsdreier), men. Szczecin.
Av.: gryf kroczący w lewo, w łapie trzyma miecz, pod łapą kropka. W otoku napis: · B · H · Z·S·P· .
Rv.: tarcza herbowa z gryfem wspiętym w prawo, hełm i labry. U góry po lewej i prawej stronie klejnotu oznaczenie roku emisji: · 16 – ZZ · .
Srebro, 0,606 g, 16,5 mm. Hildisch 1980, nr 138 (nr kat. 17542).
104. 1622 r.
Trzeciak (Reichsdreier), men. Szczecin.
Av.: gryf kroczący w lewo, w łapie trzyma miecz, pod łapą kropka. W otoku napis: · B · H · Z · S · P.
Rv.: tarcza herbowa z gryfem wspiętym w prawo, hełm i labry. U góry po lewej i prawej stronie klejnotu oznaczenie roku emisji: · 16 – Z[Z ·].
Srebro, 0,512 g, 16,2 mm, moneta uszkodzona. Hildisch 1980, nr 138 (nr kat. 17543).

Pomorze – księstwo wołogoskie

Ernest Ludwik (1569-1592)
105*. 1587 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.
Rv.: napis w trzech rzędach: WOL / GA·ST / 1587.
Miedź, 0,439 g, 14,3 mm. Hildisch 1980, nr 156; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.87.1 odm. (nr kat. 17529).
106*. 1591 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.
Rv.: napis w trzech rzędach: · WOL · / · GAST · / 1·5·9I, u góry gwiazdka. Stempel przesunięty ku dołowi.
Miedź, 0,531 g, 13,7 mm. Hildisch 1980, nr 160; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.91.1 (nr kat. 17531).
107. 1592 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.
Rv.: napis w trzech rzędach: · WOL / · GA · ST · / · 159Z, u góry gwiazdka. Słabo czytelny stempel.
Miedź, 0,515 g, 13,9 mm. Hildisch 1980, nr 161; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.1a (nr kat. 17532).
108. 1592 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: nieczytelny.
Rv.: napis w trzech rzędach: WOL / GA·ST / 1592, stempel przesunięty ku górze.
Miedź, 0,598 g, 13,9 mm. Hildisch 1980, nr 161 odm.; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.8a (rewers) (nr kat. 17533).
109*. 1592 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf wspięty w lewo.
Rv.: napis w trzech rzędach: WOL / GA·ST / · 1592 · , u dołu kropka. Stempel przesunięty ku górze.
Miedź, 0,411 g, 13,7 mm. Hildisch 1980, nr 161 odm.; Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.6b (nr kat. 17534).
110*. 1592 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf wspięty w lewo.
Rv.: napis w dwóch rzędach: WOL / GA·ST / oraz górny fragment trzeciego rzędu 1592. Stempel przesunięty ku dołowi.
Miedź, 0,521 g, 13,6 mm. Hildisch 1980, nr 161 (odm.); Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.6a (nr kat. 17643).
111. 1592 r.
Szerf, men. Wołogoszcz.
Av.: ukoronowany gryf wspięty w lewo.
Rv.: napis w trzech rzędach: WOL · / GA·ST / 1·5·9Z, u góry gwiazdka. Stempel przesunięty w lewo.

Miedź, 0,639 g, 14,4 mm. Hildisch 1980, nr 161 (odm.); Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.1a (nr kat. 17535).

112*. 1592 r.

Szerf, men. Wołogoszcz.

Av.: ukoronowany gryf wspięty w lewo.

Rv.: napis w trzech rzędach: WOL / GA· ST / 1592, u góry i na dole po kropce.

Miedź, 0,377 g, 14 mm. Hildisch 1980, nr 161 (odm.); Gibczyński, Witkiewicz 2011, nr EL.92.6b (nr kat. 17536).

113. data nieczytelna [1586-1592]

Szerf, men. Wołogoszcz.

Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.

Rv.: napis w dwóch rzędach: WOL / GAST.

Miedź, 0,379 g, 13,4 mm, stempel rewersu przesunięty ku dołowi, zachował się tylko górny fragment oznaczenia roku emisji (nr kat. 17544).

114. data nieczytelna [1586-1592]

Szerf, men. Wołogoszcz.

Av.: ukoronowany gryf kroczący w lewo.

Rv.: fragment stempla przesuniętego ku dołowi i w prawo: · / · WO / · GA.

Miedź, 0,572 g, 14,7 mm. Ze względu na przesunięty stempel wybite zostały tylko litery z dwóch pierwszych rzędów inskrypcji (nr kat. 17530).

Pomorze – miasto Gardziec nad Odrą (Gartz a. O.)

115*. Brak daty [XV w.]

Kwartnik, men. Gardziec.

Av.: w polu tarcza herbowa z liściem. W otoku napis: m · O [· N · E · T ·] A. Obwódka wewnętrzna i zewnętrzna perełkowa.

Rv.: gryf kroczący w lewo. Pod ogonem i nad głową gryfa po punkcie, pod gryfem trójliść. Srebro, 0,231 g, 13,2 mm, Dannenberg 1893, nr 204d (odm.) (nr kat. 17679).

Pomorze – miasto Kołobrzeg

116*. Brak daty [XV w.]

Denar, men. Kołobrzeg.

Av.: dwa skrzyżowane pastorały, u góry pomiędzy nimi kropka.

Rv.: dwa skrzyżowane pastorały.

Srebro, 0,220 g, 13,3 mm, moneta uszkodzona. Dannenberg 1893, nr 186a (nr kat. 17520).

117. Brak daty [XV w.]

Denar, men. Kołobrzeg.

Av.: dwa skrzyżowane pastorały, u góry pomiędzy nimi kropka.

Rv.: dwa skrzyżowane pastorały.

Srebro, 0,204 g, 13,6 mm. Moneta bardzo słabo czytelna. Dannenberg 1893, nr 186a? (nr kat. 17521).

Pomorze – miasto Stargard

118*. Brak daty [XIV w.]

Denar, men. Stargard.

Av.: gryf (bardzo starty stempel).

Rv.: sześcioramienna gwiazda z punktami w rogach.

Srebro, 0,239 g, 11,2 mm. Dannenberg 1893, nr 236 (nr kat. 17514).

119*. Brak daty [XV w.]

Denar, men. Stargard.

Av.: gryf kroczący w lewo.

Rv.: gwiazda sześcioramienna, w kątach kulki; w środku gwiazdy koło, w nim kulka.

Srebro, 0,267 g, 12,3 mm. Dannenberg 1893, nr 243b (nr kat. 17515).

Pomorze – miasto Szczecin

120*. Brak daty [1355-1408 r.]

Denar jednostronny, men. Szczecin[4].

Av.: Gryf kroczący w lewo.

[4] Gryf przedstawiony na awersie odpowiada gryfowi bitemu na denarach szczecińskich, por. Dannenberg 1893, nr 248.

Srebro, 0,278 g, 11,8 mm. Dannenberg 1893, nr 248 (nr kat. 17516).
121. Brak daty [XV w.]
Denar jednostronny, men. Szczecin.
Rv.: ukoronowana głowa gryfa w prawo (heraldycznie).
Srebro, 0,195 g, 12,2 mm. Dannenberg 1893, nr 253 (nr kat. 17518).

Pomorze – miasto nieokreślone

122*. Brak daty.
Denar, jednostronny.
Av.: Gryf kroczący w lewo. Ogon zakończony grubym chwostem, łukowate skrzydła przechodzą bezpośrednio w jedną z przednich łap. Zbliżony do Dannenberg 1893, nr 243. Stempel przesunięty w lewo.
Srebro, 0,245 g, 12,1 mm, moneta nadłamana i wygięta (nr kat. 17517).

Prusy, księstwo, od 1701 r. królestwo

Jerzy Wilhelm (1619-1640)
123*. 1627 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: w polu orzeł pruski z ukoronowanym monogramem S na piersi. W otoku napis: GEORG·WILH·MAR·BR·S·R·I·EL.
Rv.: monogram książęcy GW. W otoku napis: SOLIDVS·PR [herb Hohenzollernów]VSSIAE 1627·. U góry ozdobny krzyżyk.
Srebro niskiej próby, 0,407 g, 15,8 mm. Kopicki 1995, nr 3882 (nr kat. 17554).

Fryderyk Wilhelm (1640-1688)
124. 1671 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: inicjały FWC na tle berła.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ SOLID / PRUSS[IÆ] / DUCAL[IS] / 1671.
Bilon, 0,500 g, 15,8 mm. Neumann 1998a, nr 11.125 (nr kat. 17555).

Fryderyk III (1688-1701 jako książę Prus, od 1701 r. jako Fryderyk I król Prus)
125*. 1693 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: monogram FCIII na tle berła, u góry kapelusz elektorski. Poniżej inicjały mincmistrza H-S - Heinrich Sievertz.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ / SOLID / PRUSSIÆ / DUCALIS / 1693.
Srebro, 0,645 g, 15,3 mm. Neumann 1998a, nr 12.34 (nr kat. 17563).
126*. 1703 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza CG - Caspar Geelhaar (1699-1728).
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ / SOLID / REGNI / PRUSS / 1703.
Bilon, 0,592 g, 15,9 mm. Neumann 1998b, nr 1.23 (nr kat. 17571).
127*. 1707 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza CG - Caspar Geelhaar.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ / SOLID / REGNI / PRUSS / 1707.
Bilon, 0,483 g, 15,7 mm. Neumann 1998b, nr 1.23 (nr kat. 17579).
128. Data nieczytelna [1701-1709 r.]
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FR, poniżej inicjały mincmistrza CG - Caspar Geelhaar.
Rv.: napis w czterech rzędach: ❁ / SOLID / REGNI / PRUSS / 170?, ostatnia cyfra niedobita.
Bilon, 0,674 g, 15,8 mm. Neumann 1998b, nr 1.22; 1.23 (nr kat. 17580).

Fryderyk Wilhelm I (1713-1740)
129. 1718 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza CG - Caspar Geelhaar.
Rv.: napis w czterech rzędach: SOLID / REGNI / PRUSS / 1718 · .
Bilon, 0,500 g, 15,8 mm. Neumann 1998b, nr 2.32 (nr kat. 17583).
130. 1733 r.

Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza CS - Christian Schirmer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✿ / SOLID / REGNI / PRUSS / 1733.
Bilon, 0,640 g, 16 mm. Neumann 1998b, nr 2.33 (nr kat. 17584).
131*. 1737 r.
Szeląg, men. Królewiec.
Av.: ukoronowany monogram FWR, poniżej inicjały mincmistrza C-S – Christian Schirmer.
Rv.: napis w czterech rzędach: ✿ / SOLID / REGNI / PRUSS / · 1737 ·.
Bilon, 0,574 g, 16 mm. Neumann 1998b, nr 2.33 (nr kat. 17593).

Fryderyk Wilhelm III (1797-1840)
132*. 1822 r.
Fenig, men. Berlin.
Av.: ukoronowany herb Królestwa Prus, monogram FWR na piersi orła. W otoku oznaczenie nominału 360 EINEN THALER.
Rv.: w polu napis w trzech rzędach: 1 / PFENNING / 1822, w otoku napis SCHEIDE MÜNZE, poniżej oznaczenie mennicy: A.
Miedź, 1,397 g, 17,3 mm. Neumann 1998b, nr 5.79 (nr kat. 17633).
133. 1822 r.
1/2 grosza srebrnego, men. Berlin.
Av.: głowa Fryderyka Wilhelma III w prawo, w otoku napis: FRIEDR · WILH · III KOENIG V. PREUSSEN.
Rv.: w polu napis w czterech rzędach: 1/2 / SILBER / GROSCHEN / 1822 oraz poniżej oznaczenie mennicy: A. W otoku u góry napis: · 60 EINEN THALER · SCHEIDE MÜNZE.
Bilon, 0,912 g, 15,1 mm. Neumann 1998b, nr 5.75b (nr kat. 17634).
134. 1827 r.
1/2 grosza srebrnego, men. Berlin.
Av.: głowa Fryderyka Wilhelma III w prawo, w otoku napis: FRIEDR · WILH · III KOENIG V. PREUSSEN.
Rv.: w polu napis w czterech rzędach: 1/2 / SILBER / GROSCHEN / 1827 oraz poniżej oznaczenie mennicy: A. W otoku napis: · 60 EINEN THALER · SCHEIDE MÜNZE.
Bilon, 1,003 g, 15 mm. Neumann 1998b, nr 5.75b (nr kat. 17635).
135*. 1835 r.
1/2 grosza srebrnego, men. Berlin.
Av.: głowa Fryderyka Wilhelma III w prawo, w otoku napis: FRIEDR · WILH · III KOENIG V. PREUSSEN.
Rv.: w polu napis w czterech rzędach: 1/2 / SILBER / GROSCHEN / 1835 oraz poniżej oznaczenie mennicy: A. W otoku u góry napis: · 60 EINEN THALER · SCHEIDE MÜNZE.
Bilon, 1,027 g, 15,2 mm. Neumann 1998b, nr 5.75b (nr kat. 17636).
136. Data nieczytelna [moneta wybita po reformie z 1821 r.]
Fenig , men. ?
Miedź, 1,036 g, 17 mm. Moneta o bardzo mocno startych stemplach. Neumann 1998b, nr 5.79 (nr kat. 17637).

Sachsen-Weimar-Eisenach, wielkie księstwo

Karol Fryderyk (1828-1853)
137*. 1840 r.
1/2 grosza srebrnego, men. Berlin.
Av.: w polu ukoronowany herb dynastii Anhalt, w otoku napis: GROSSHERZOGTH SACHSEN W E.
Rv.: w polu napis w pięciu rzędach: 1/2 / SILBER / GROSCHEN / 1840 oraz oznaczenie mennicy: A. W otoku napis: 60 EINEN THALER SCHEIDE MUNZE.
Bilon, 0,948 g, 15,1 mm (nr kat. 17638).

Śląsk – Opole, księstwo

Mikołaj I (1439-1476)
138*. Brak daty [1439-1476]
Halerz brakteatowy, men. Opole.
Av.: orzeł w koronie zwrócony w prawo (heraldycznie).
Srebro, 0,168 g, 13,6 mm. Paszkiewicz 2000, nr 35a (nr kat. 17509).

Wirtembergia, księstwo

Ludwik (1568-1593)
139*. 1576 r.
Greszel (Gröschlein), men. ?
Av.: herb księstwa Wirtembergii, u góry litery L H.

Rv.: jabłko cesarskie, w nim oznaczenie nominału 84, z lewej strony cyfra 7, z prawej strony cyfra 6 (zatarta).
Srebro, 0,684 g, 15,8 mm (nr kat. 17553).

Liczman
Niemcy – miasto Norymberga (Nuremberg)

produkcja: Johann Conrad Kunstmann (czynny w 1780 r.)
140*. Brak daty [liczman wyprodukowany w 1780 r.]
Av.: popiersie Ludwika XVI w prawo. W otoku napis: LUD · XVI · D : G · FR · N · REX.
Rev.: wizerunek leżącego lwa. W otoku napis: I : CCN : KUNSTM : .
Miedź, 0,587 g, 15,5 mm. Mitchiner 1988, nr 43.1 (nr kat. 17640).

Monety nieokreślone
141*. Miedź, 0,195 g, 13,8 mm. Moneta zgięta, z otworem korozyjnym (nr kat. 17642).
142*. fragment brakteata? Srebro, 0,087 g, 12,3 mm (nr kat. 17512).

Ryc. 2. Mielno, pow. Koszalin. Widok na kościół (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 2. Mielno, Koszalin County. View of the church (photograph by A. Kuczkowski)

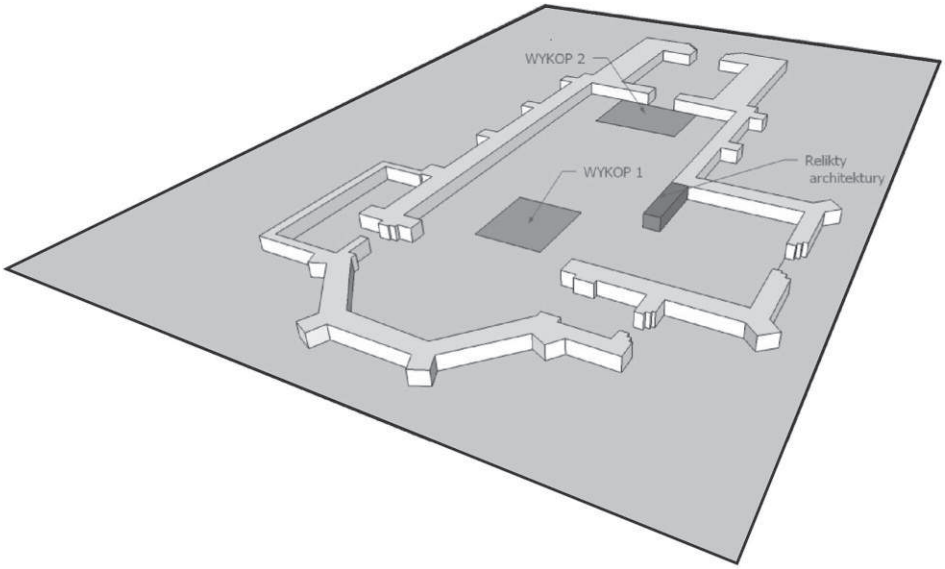

Ryc. 3. Mielno, pow. Koszalin. Aksonometria przyziemia kościoła wraz z lokalizacją wykopów archeologicznych z 2011 roku (oprac. A. Kuczkowski)
Fig. 3. Mielno, Koszalin County. Axonometric projection of the ground level along with location of the archaeological trenches from 2011 (drawn up by A. Kuczkowski)

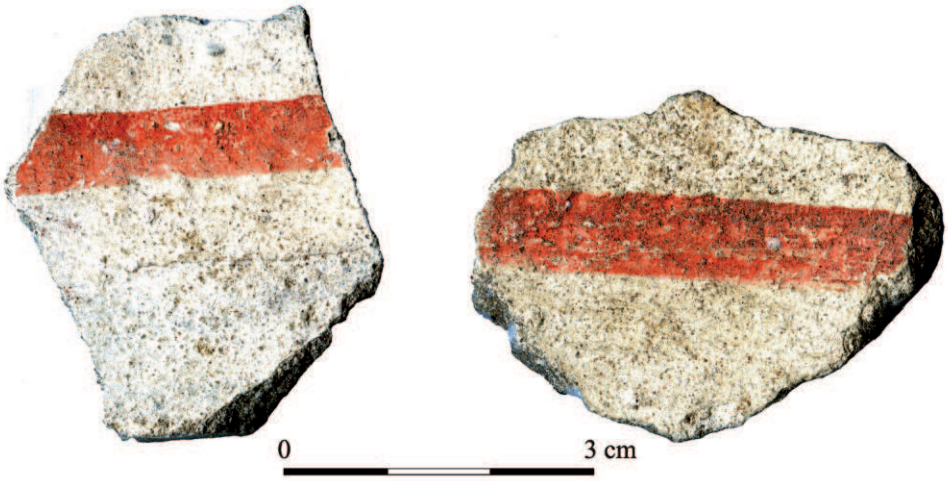

Ryc. 4. Mielno, pow. Koszalin. Ułamki tynku wapiennego ze śladami malowania (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 4. Mielno, Koszalin County. Pieces of lime plaster with traces of paint (photograph by A. Kuczkowski)

1

2

Ryc. 5. Mielno, pow. Koszalin: 1 – wykop I, grób I; 2 – wykop I, widok na II poziom pochówków (groby V, VI, VII) (fot. J. Borkowski)
Fig. 5. Mielno, Koszalin County: 1 – trench I, grave I; 2 – trench I, view of the level II of the burials (graves V, VI, VII) (photograph by J. Borkowski)

Ryc. 6. Mielno, pow. Koszalin. Wykop II, fundamenty zachodniej ściany kościoła (fot. J. Borkowski)
Fig. 6. Mielno, Koszalin County. Trench II, foundations of the west wall of the church (photograph by J. Borkowski)

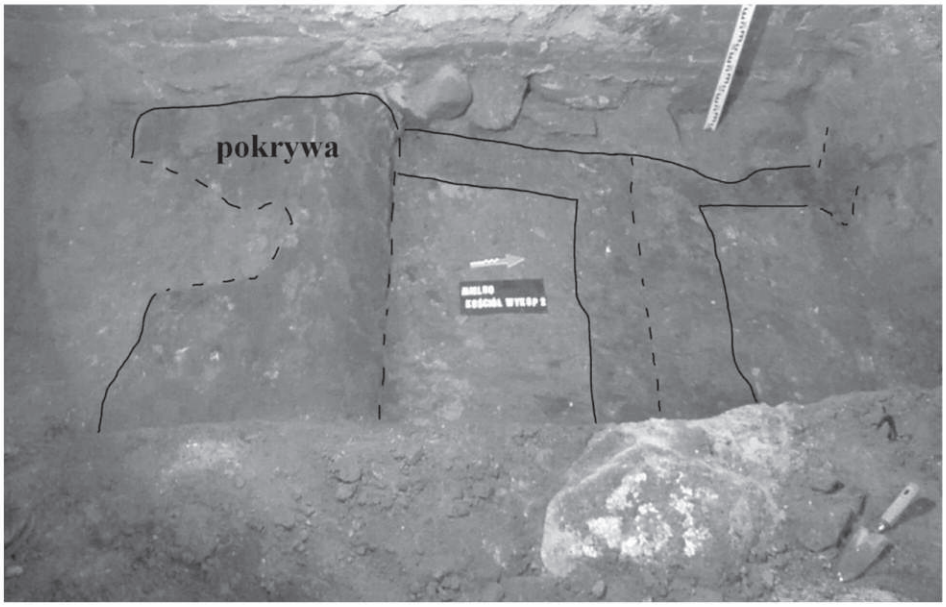

Ryc. 7. Mielno, pow. Koszalin. Relikty drewnianych ram okalających wkopy grobowe (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 7. Mielno, Koszalin County. Relics of the wood frames surrounding grave-pits (photograph by A. Kuczkowski)

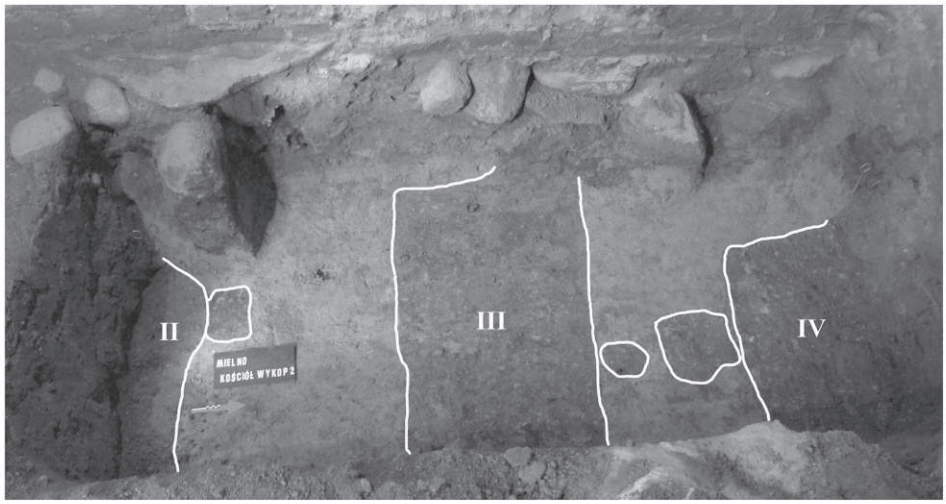

Ryc. 8. Mielno, pow. Koszalin. Wykop II, stropy jam grobowych II, III i IV wraz z towarzyszącymi im dołkami posłupowymi (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 8. Mielno, Koszalin County. Trench II, ceilings of grave-pits II, III i IV along with accompanying postholes (photograph by A. Kuczkowski)

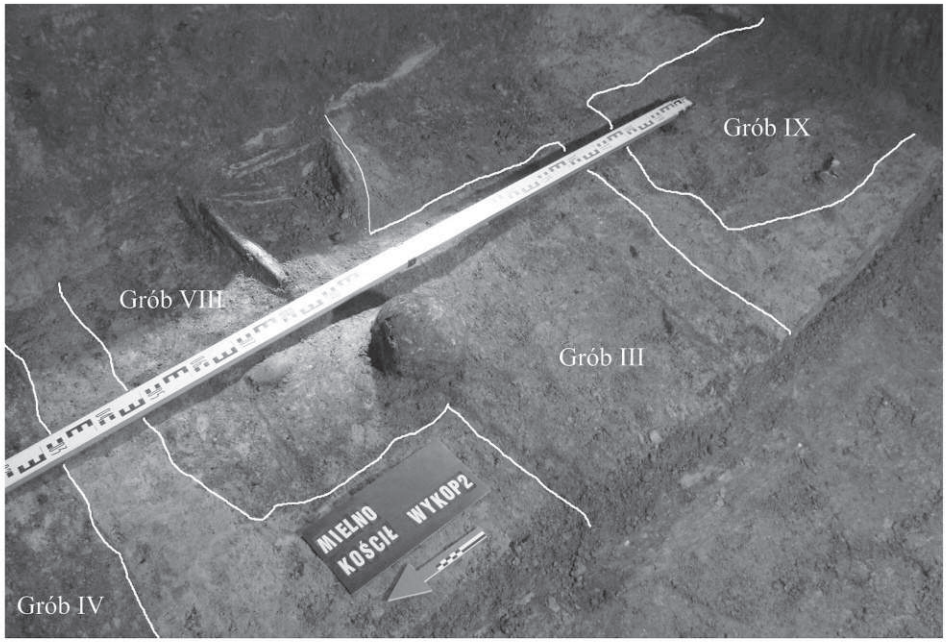

Ryc. 9. Mielno, pow. Koszalin. Wykop II, groby III, IV, VIII i IX (fot. J. Borkowski)
Fig. 9. Mielno, Koszalin County. Trench II, graves III, IV, VIII and IX (photograph by J. Borkowski)

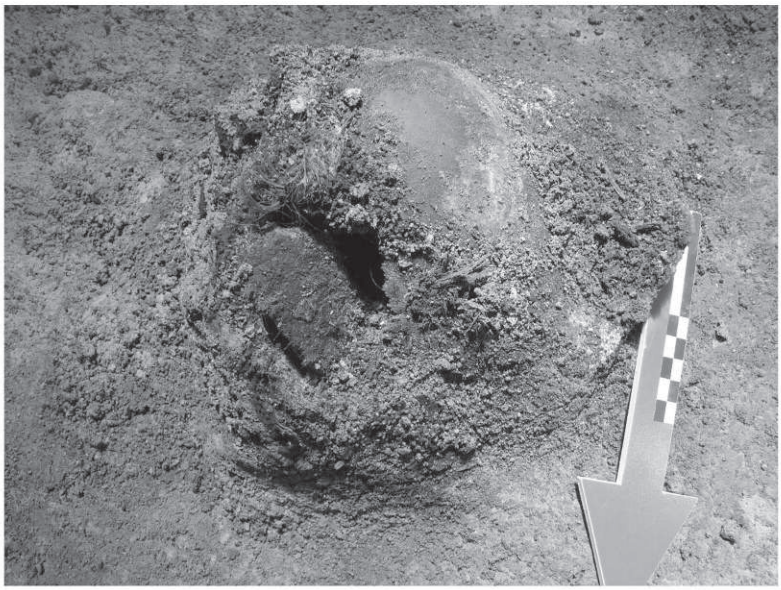

Ryc. 10. Mielno, pow. Koszalin. Wykop II, grób IX, czaszka z resztkami czepca (fot. J. Borkowski)
Fig. 10. Mielno, Koszalin County. Trench II, grave IX, a skull with the remains of the mob cap (photograph by J. Borkowski)

Ryc. 11. Mielno, pow. Koszalin. Relikty pierwotnej ściany zewnętrznej kościoła (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 11. Mielno, Koszalin County. Relics of the original outer wall of the church (photograph by A. Kuczkowski)

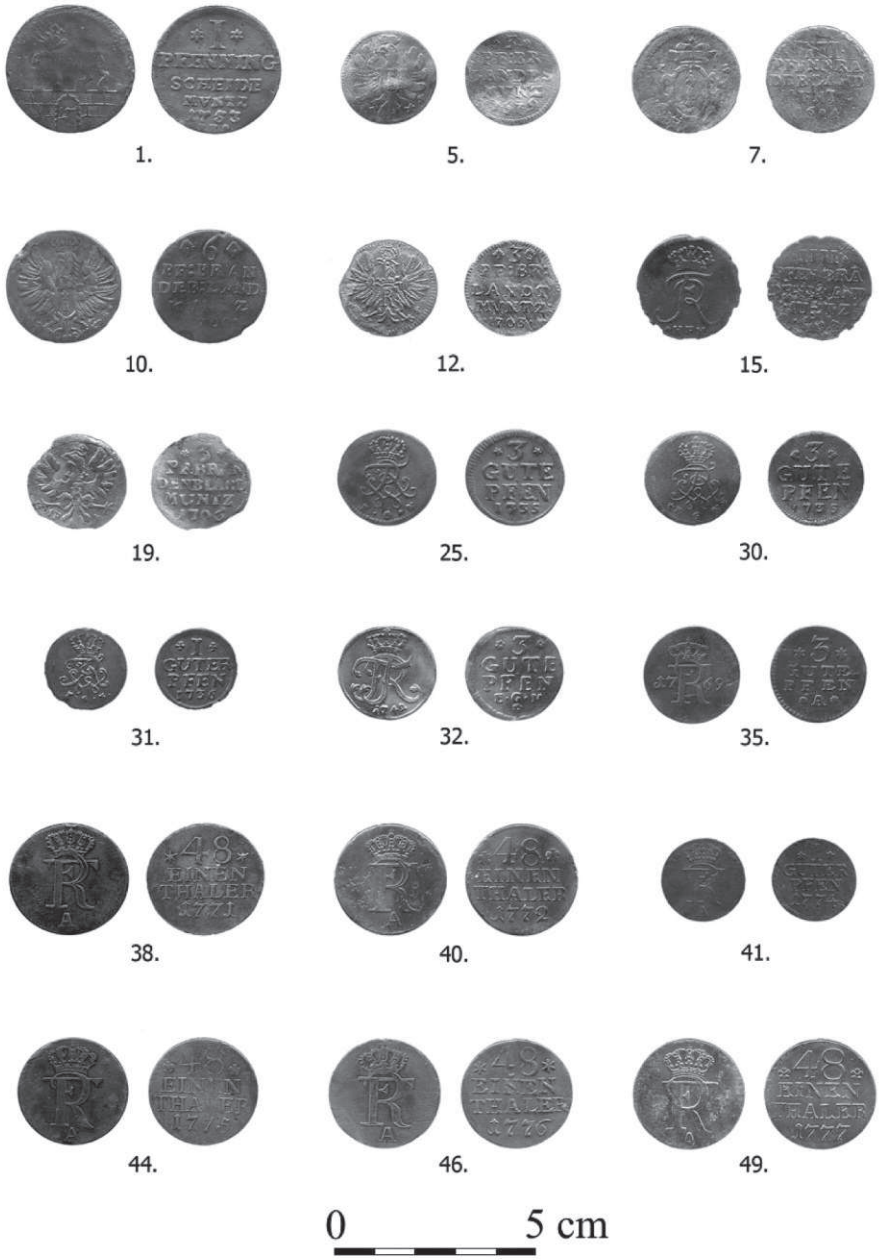

Ryc. 12. Mielno, pow. Koszalin. Monety z warstwy rozbiórkowej. Numery odpowiadają numeracji porządkowej w katalogu numizmatów (fot. M. Kulesza)
Fig. 12. Mielno, Koszalin County. Coins from a demolition layer. Numbers correspond to the ordinal numbers in a catalogue of coins (photograph by M. Kulesza)

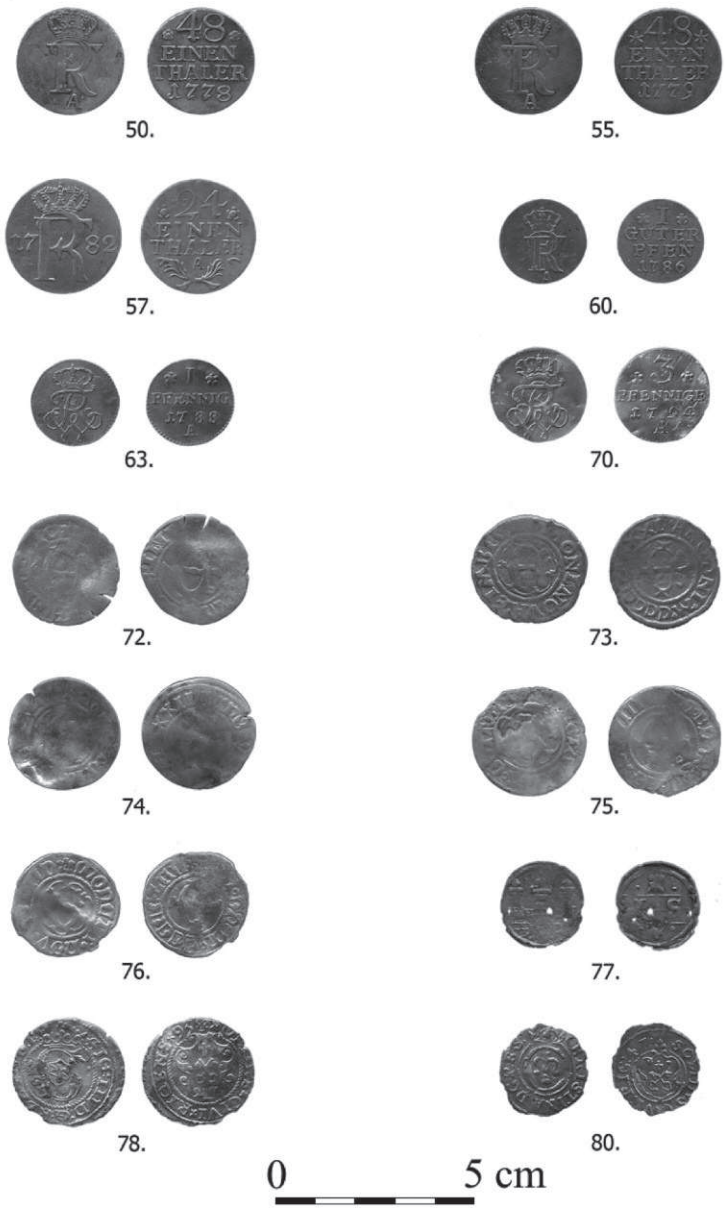

Ryc. 13. Mielno, pow. Koszalin. Monety z warstwy rozbiórkowej. Numery odpowiadają numeracji porządkowej w katalogu numizmatów (fot. M. Kulesza)
Fig. 13. Mielno, Koszalin County. Coins from a demolition layer. Numbers correspond to the ordinal numbers in a catalogue of coins (photograph by M. Kulesza)

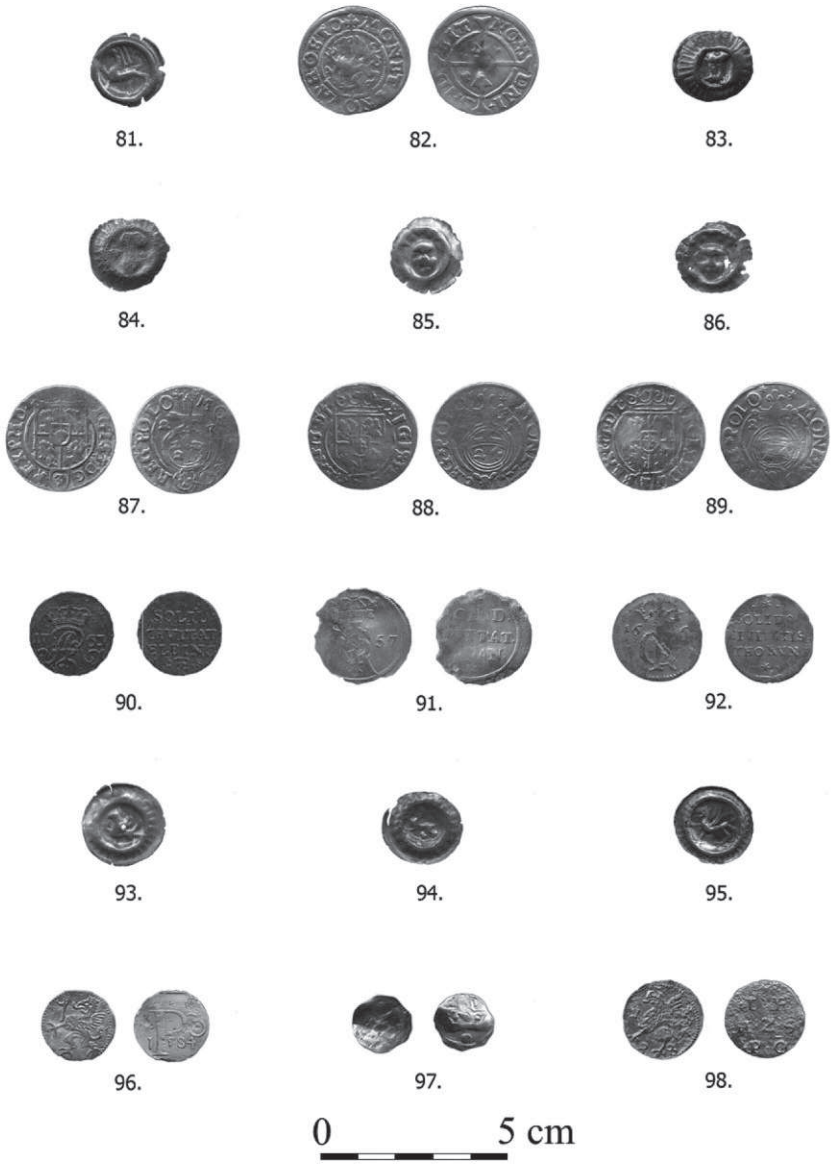

Ryc. 14. Mielno, pow. Koszalin. Monety z warstwy rozbiórkowej. Numery odpowiadają numeracji porządkowej w katalogu numizmatów (fot. M. Kulesza)
Fig. 14. Mielno, Koszalin County. Coins from a demolition layer. Numbers correspond to the ordinal numbers in a catalogue of coins (photograph by M. Kulesza)

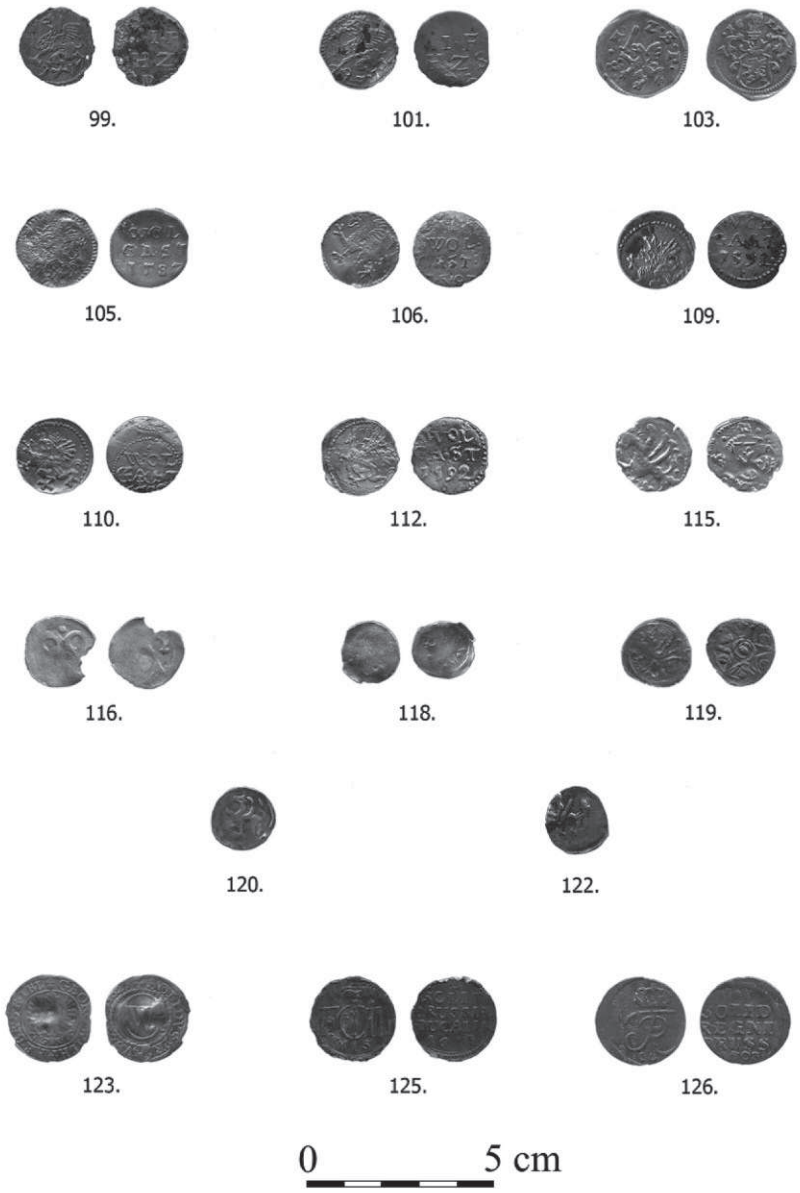

Ryc. 15. Mielno, pow. Koszalin. Monety z warstwy rozbiórkowej. Numery odpowiadają numeracji porządkowej w katalogu numizmatów (fot. M. Kulesza)
Fig. 15. Mielno, Koszalin County. Coins from a demolition layer. Numbers correspond to the ordinal numbers in a catalogue of coins (photograph by M. Kulesza)

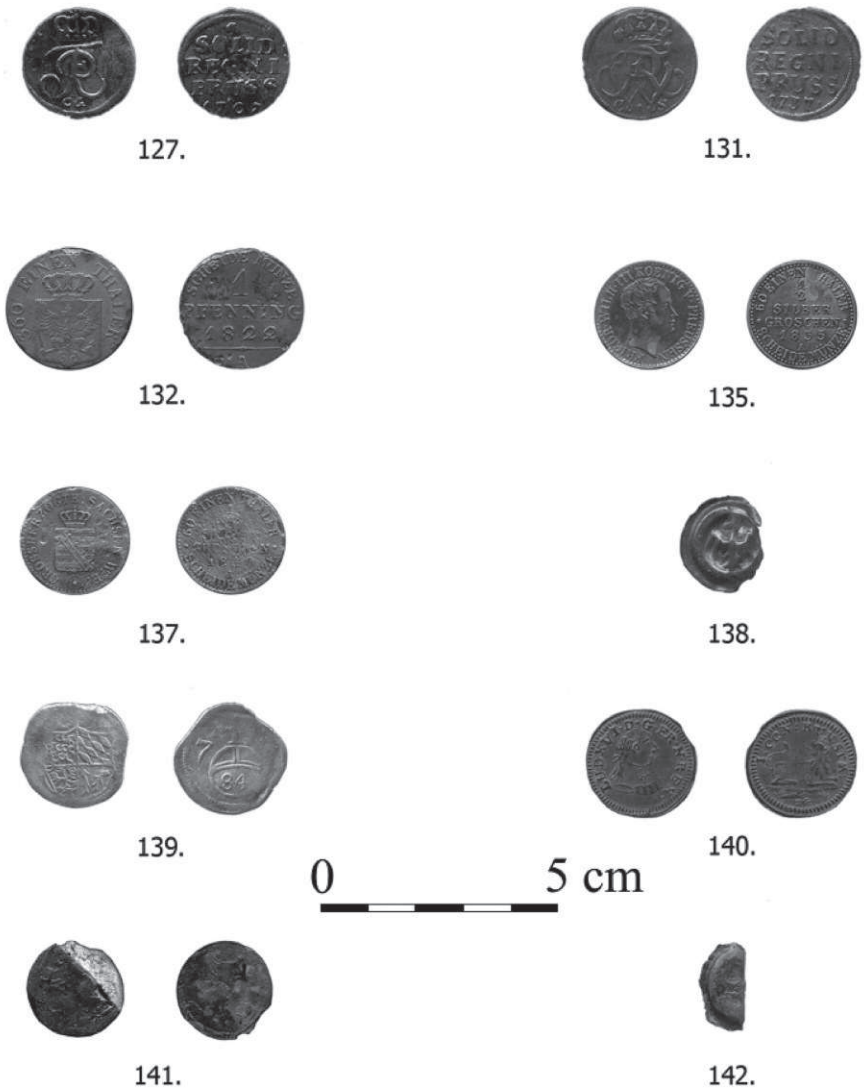

Ryc. 16. Mielno, pow. Koszalin. Monety z warstwy rozbiórkowej. Numery odpowiadają numeracji porządkowej w katalogu numizmatów (fot. M. Kulesza)
Fig. 16. Mielno, Koszalin County. Coins from a demolition layer. Numbers correspond to the ordinal numbers in a catalogue of coins (photograph by M. Kulesza)

Ryc. 17. Mielno, pow. Koszalin. Zespół brązowych okuć do książek (nr kat. 17660) (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 17. Mielno, Koszalin County. Set of bronze book fittings (catalogue no. 17660) (photograph by A. Kuczkowski)

Ryc. 18. Mielno, pow. Koszalin. Metalowe okucie do książki (nr kat. 17659) (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 18. Mielno, Koszalin County. Metal book fitting (catalogue no. 17659) (photograph by A. Kuczkowski)

Ryc. 19. Mielno, pow. Koszalin. Późnośredniowieczne okucie książki (nr kat. 17673) (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 19. Mielno, Koszalin County. Late medieval book fitting (catalogue no. 17673) (photograph by A. Kuczkowski)

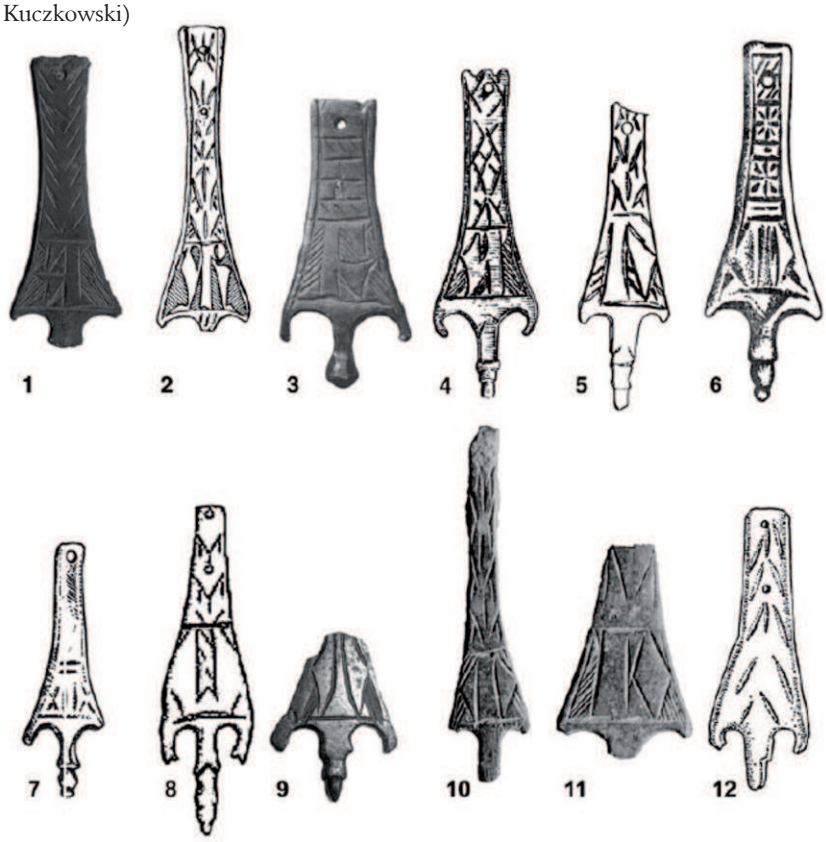

Ryc. 20. Zestawienie późnośredniowiecznych okuć książek z terenów Europy Środkowej: 1 – Berner, 2 – Burg Camburg, 3 – Burg Endsee, 4 – Konůvky, 5 – Herzberg, 6 – Niemcza, 7 – Dečin, 8 – Zwickau, 9 – Radeburg, 10 – Sellessen, 11 – Kausche, 12 – Svinica (wg: Frey, Volkmann 2007, 145, ryc. 2)
Fig. 20. List of the late medieval book fittings from Central Europe: 1 – Berner, 2 – Burg Camburg, 3 – Burg Endsee, 4 – Konůvky, 5 – Herzberg, 6 – Niemcza, 7 – Dečin, 8 – Zwickau, 9 – Radeburg, 10 – Sellessen, 11 – Kausche, 12 – Svinica (after Frey, Volkmann 2007, 145, fig. 2)

Ryc. 21. Mielno, pow. Koszalin. Pozostałości po koronie śmierci (nr kat. 17677) (fot. A. Kuczkowski)
Fig. 21. Mielno, Koszalin County. Remains of 'the death crown' (catalogue no. 17677) (photograph by A. Kuczkowski)

Ryc. 22. Neubrandenburg, kościół Mariacki. Korona śmierci z grobu 1B (wg Lippoka 2011, 118, ryc. 4)
Fig. 22. Neubrandenburg, St Mary's Church. 'Death crown' from grave 1B (after Lippok 2011, 118, fig. 4)

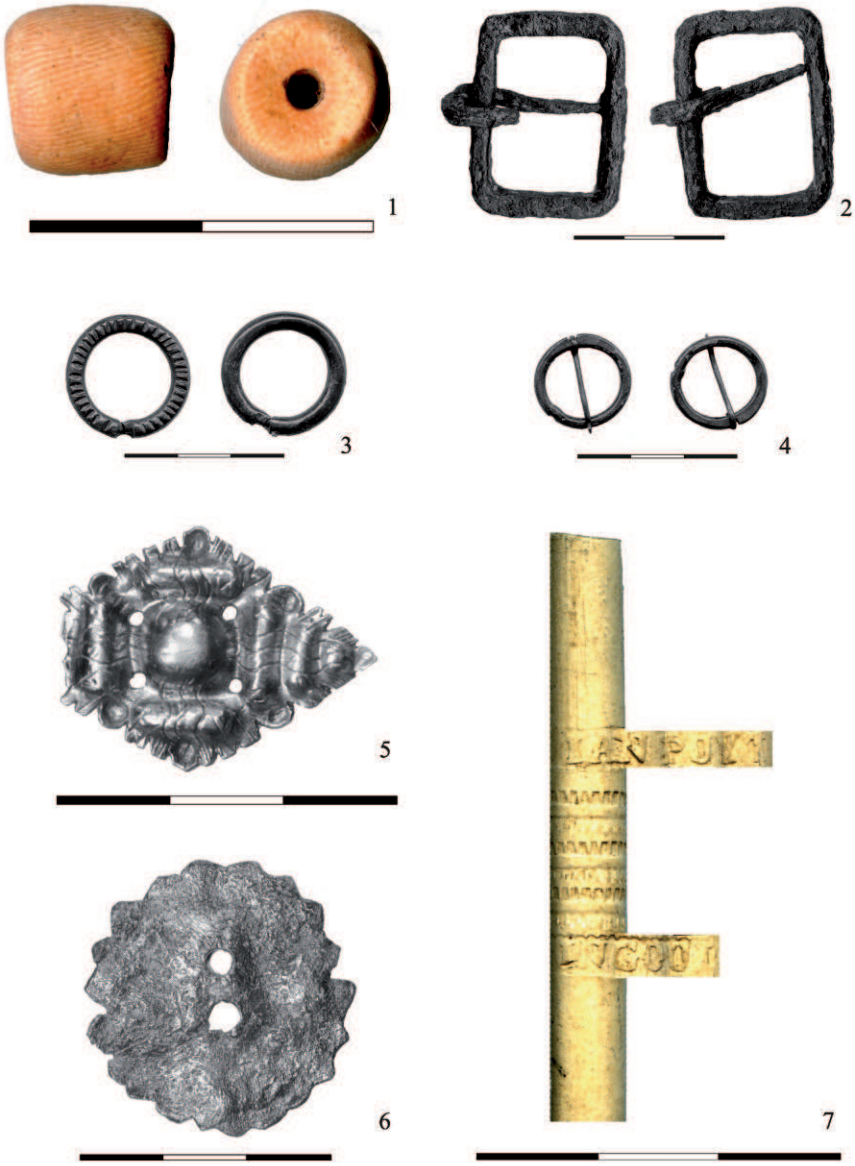

Ryc. 23. Mielno, pow. Koszalin: 1 – paciorek z glinki kaolinowej (nr kat. 17667); 2-4 – metalowe sprzączki nr kat. 17646, 17647, 17651; 5 – mosiężna, pozłacana aplikacja stroju (nr kat. 17666); 6 – ołowiana zabawka furkotka (nr kat. 17649); 7 – fragment fajki z rozwiniętym dookolnym napisem (nr kat. 17669) (fot. A. Kuczkowski)

Fig. 23. Mielno, Koszalin County: 1 – bead made of kaolin clay (catalogue no. 17667); 2-4 – metal buckles, catalogue no. 17646, 17647, 17651; 5 – brass, golden dress appliqué (catalogue no. 17666); 6 – lad 'fluttering toy' (catalogue no. 17649); 7 – pipe with an inscription around it (catalogue no. 17669) (photograph by A. Kuczkowski)

LITERATURA

Ahlström B., Almer Y., Jonsson K.
1980 *Sveriges besittningsmynt*, Stockholm.

Bonowska M.
2004 *Przemijanie. Śmierć, pogrzeb i życie pozagrobowe w wyobrażeniach mieszkańców Pomorza Zachodniego na przełomie XIX i XX wieku*, Poznań.
2008 *Korony śmierci – zarzucony pomorski zwyczaj pogrzebowy,* (w:) M. Bonowska, *Przemijając pozostaję ... Zbiór prac wszystkich,* oprac. W. Łysiak, Poznań, 187-189.

Borkowski J.
2009 Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy odkrywkach geotechnicznych w Mielnie, gm. loco, ul. Kościelna – kościół p.w. Przemienienia Pańskiego, maszynopis w archiwum Działu Archeologii Muzeum w Koszalinie.

Böttger L.
1889 *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Regierungs-Bezirks Köslin*, z. 1, *Die Kreise Köslin und Colberg-Körlin*, Stettin.

Duco D.H.
2003 *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.

Dannenberg H.
1893 *Münzgeschichte Pommerns im Mittelalter*, Berlin.

Frey K., Volkmann A.
2007 *Zwei spätmittelalterliche Buntmetallbeschläge aus der Niederlausitz und ihre Parallelen*, (w:) *Aedificatio terrae: Beiträge zur Umwelt- und Siedlungsarchäologie Mitteleuropas. Festschrift für Eike Gringmuth-Dallmer zum 65. Geburtstag*, red. G. H. Jeute, J. Schneeweiß, C. Theune, Rhaden/West, 143-151.

Gaedechens O.C.
1854 *Hamburgische Münzen und Medaillen. Zweite Abtheilung: Die Ergänzung des in den Jahren 1741 bis 1753 erschienenen Langermannschen Hamburgischen Münz- und Medaillenvergnügens*, Hamburg.

Gibczyński W., Witkiewicz T.
2011 *Szerfy pomorskie. Katalog*, Szczecin.

Gumowski M.
1955 *Mennica bydgoska*, Toruń.

Hildisch J.
1980 *Die Münzen der pommerschen Herzöge von 1569 bis zum Erlöschen de Greifengeschlechtes*, Köln-Wien.

Kopicki E.
1995 *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa.

Kuczkowski J., Kuczkowski A.
2010 *Kościół w Brojcach*, (w:) *Trzebiatów – Spotkania Pomorskie 2010*, red. J. Kochanowska, Trzebiatów, 164-174;

Kunzel M.
2004 *Die Münzen der Hansestadt Rostock ca. 1492 bis 1864*, „Münzgeschichte und Geprägekatalog", Berlin.

Lippok J.
2011 *Corona funebris. Zur Problematik neuzeitlicher Totenkronen aus archäologischer Sicht*, (w:) *Religiosität in Mittelalter und Neuzeit*, „Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit" 23, red. M. Untermann, Paderborn, 113-124.

Malmer B.
1980 *Den senmedeltida penningen i Sverige*, Stockholm.

Mitchiner M.
1988 *Jetons, Medalets and Tokens*, t. I, *The Medieval Period and Nuremberg*, London.

Neumann E.
1998a *Brandenburg-preussische Münzpragungen unter der Herrschaft der Hohenzollern 1415-1918*, t. I, *Zeit Der Kurfürsten 1415-1701*, Köln.
1998b *Brandenburg-preussische Münzpragungen unter der Herrschaft der Hohenzollern 1415-1918*, t. II, *Königreich 1701-1918*, Köln.

Oertzen O.
1900 *Die mecklenburgischen Münzen des grossherzoglichen Münzkabinets*, t. I, Schwerin.

Olding M.
2006 *Die Münzen Friedrichs des Großen*, Regenstauf.

Paszkiewicz B.
2000 *Pieniądz górnośląski w średniowieczu*, Lublin.

2010 *Monety z kościoła św. Mikołaja w Gieczu,* „Biblioteka Studiów Lednickich", Fontes 4, Lednica.

Prehn B.
2005 *Totenkronene und Eselsbegräbnis – Bestattungen und Bestattungsplätze in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, (w:) *Archäologie unter dem Straßenpflaster. 15 Jahre Stadtkernarchäologie in Mecklenburg-Vorpommern*, red. H. Jöns, F. Lüth, H. Schäfer, Schwerin, 459-464.

Saurma-Jeltsch H. Frhr. v.
1892 *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode*, Berlin.

Schulten W.
1974 *Deutsche Münzen aus der Zeit Karls V. Typenkatalog der Gepräge zwischen dem Beginn der Talerprägung (1484) und der dritten Reichsmünzordnung (1559)*, Frankfurt a. M.

Wachowski K.
1997 *Problematyka tzw. pasa naddługiego w pełnym średniowieczu*, (w:) Studia z archeologii i historii, Archaeologia Historica Polona 5, red. J. Olczak, Toruń, 187-191.

mgr Jacek Borkowski
Dział Archeologii
Muzeum w Koszalinie
ul. Młyńska 37-39
75-420 Koszalin
borkowski@muzeum.koszalin.pl

mgr Andrzej Kuczkowski
Dział Archeologii
Muzeum w Koszalinie
ul. Młyńska 37-39
75-420 Koszalin
kuczkowski@muzeum.koszalin.pl

mgr Michał Kulesza
Gabinet Numizmatów i Medali
Muzeum w Koszalinie
ul. Młyńska 37-39
75-420 Koszalin
kulesza@muzeum.koszalin.pl